

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

Факультет економіки та управління

Кафедра національної економіки та публічного управління

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА

Цифрове врядування

Галузь знань 28 Публічне управління та адміністрування

Спеціальність 281 Публічне управління та адміністрування

Форма навчання: **заочна**

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему «Формування ідеологічної комунікації як засобу
консолідації українського суспільства»

здобувача **Батрак Катерини Вікторівни**

Науковий керівник: *д.держ. упр., доц. Запорожець Т.В.*

**Робота допущена до захисту перед екзаменаційною комісією з
атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувач кафедри: *д.держ. упр., доц. Карпенко О.В.* _____

Київ 2022

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА»**

Факультет економіки та управління

Кафедра національної економіки та публічного управління

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА

Цифрове врядування

Галузь знань 28 Публічне управління та адміністрування

Спеціальність 281 Публічне управління та адміністрування

ПОГОДЖЕНО

Керівник проектної групи (гарант)
освітньо-професійної /
освітньо-наукової програми

Карпенко О.В.

(підпис)

20__р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Карпенко О. В.

(підпис)

20__р.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

здобувачу вищої освіти **Батрак Катерині Вікторівні**

заочної форми навчання

на підготовку кваліфікаційної магістерської роботи

**на тему «Формування ідеологічної комунікації як засобу
консолідації українського суспільства»**

Тему затверджено наказом ректора Університету від «25» жовтня 2022р .№ 1854-ст

Кваліфікаційна магістерська робота виконується на матеріалах нормативно-правових актів у ідеологічній сфері, з питань консолідації українського суспільства, фундаментальних положень з теорії публічного управління та адміністрування, наукових праць українських і зарубіжних учених за темою дослідження.

План кваліфікаційної магістерської роботи

Розділ 1	Ідеологічні комунікації як засіб консолідації українського суспільства: теоретичні аспекти
Розділ 2	Сучасні проблеми досягнення консолідації українського суспільства
Розділ 3	Політична ідеологія у формуванні ідеологічних комунікацій українського суспільства
Об'єкт дослідження:	ідеологічні засади консолідації українського суспільства
Предмет дослідження:	формування ідеологічної комунікації як засобу консолідації українського суспільства
Мета кваліфікаційної магістерської роботи:	пошук нових підходів та науково-теоретичне обґрунтування ідеологічних засад консолідації українського суспільства в сучасних умовах та виявлення можливостей їх використання на практиці

Конкретні завдання, які здобувач повинен виконати для досягнення поставленої мети:

У розділі 1 дослідити теоретичні підходи до аналізу ідеологічних комунікацій в сучасній Україні; проаналізувати концептуальні основи диференціації ідеологічних комунікацій

У розділі 2 розкрити сучасні проблеми досягнення консолідації українського суспільства; охарактеризувати практику досягнення консолідації на засадах демократії та розвитку ідеологічних комунікацій

У розділі 3 виробити практичні рекомендації щодо досягнення консолідації українського суспільства

Завдання підготував

науковий керівник

(підпис)

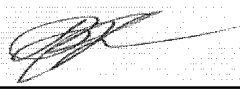
Т.В. Запорожець

(ініціали, прізвище)

«01» _____ липня _____ 2022р.

Завдання одержав

здобувач

(підпис)

К.В. Батрак

(ініціали, прізвище)

«01» _____ липня _____ 2022р.

Реферат

Кваліфікаційна магістерська робота містить 67 сторінок, список використаних джерел з 58 найменувань.

«Формування ідеологічної комунікації як засобу консолідації українського суспільства»

Об'єктом дослідження є консолідація українського суспільства.

Предметом дослідження є формування ідеологічної комунікації як засобу консолідації українського суспільства

Мета і завдання дослідження. Мета магістерського дослідження полягає у пошуку нових підходів та науково-теоретичному обґрунтуванні ідеологічних засад консолідації українського суспільства в сучасних умовах і виявленні можливостей їх використання на практиці. Відповідно до мети дослідження передбачається розглянути такі *завдання*:

- дослідити теоретичні підходи до аналізу ідеологічних комунікацій в сучасній Україні;
- проаналізувати концептуальні основи диференціації ідеологічних комунікацій;
- розкрити сучасні проблеми досягнення консолідації українського суспільства;
- охарактеризувати практику досягнення консолідації на засадах демократії та розвитку ідеологічних комунікацій;
- виробити практичні рекомендації щодо досягнення консолідації українського суспільства.

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів. Під час дослідження було досліджено теоретичні підходи до аналізу ідеологічних комунікацій в сучасній Україні; розкрито сучасні проблеми досягнення консолідації українського суспільства; запропоновано рекомендації щодо досягнення консолідації українського суспільства.

Практичне значення дослідження визначається його орієнтацією на вироблення теоретичної бази, визначаючи можливості та шляхи досягнення консолідації українського суспільства на ідеологічних засадах. Окремі положення можуть бути використані у навчальному процесі, при проведенні методологічних семінарів, конференцій та використані в процесі подальших досліджень з проблеми консолідації українського суспільства.

Рік виконання кваліфікаційної магістерської роботи – 2022.

Рік захисту роботи – 2022.

Ключові слова: ідеологічні комунікації, консолідація українського суспільства, ідеологічні засади, суспільно-політичний консенсус, толерантність, політична ідеологія.

В і д г у к
про кваліфікаційну магістерську роботу
здобувача факультету економіки та управління
освітньо-професійної програми
«Цифрове врядування»

Батрак Катерини Вікторівни

на тему **«Формування ідеологічної комунікації як засобу консолідації
українського суспільства»**

Актуальність теми. Політична ідеологія в системі управління українським суспільством відіграє провідну роль, спираючись на ідеологічні комунікації. Вони мають місце в українському суспільстві і поширюються на тлі суперечливого державно-політичного розвитку, і мають відігравати ключову роль у створенні необхідних умов для досягнення порозуміння, як між окремими владними структурами, так і між владою і пересічним громадянином.

Розгляд діалогу, як необхідної форми комунікації, сприяє реалізації ідей у сучасному українському суспільстві, дає змогу акцентувати процес взаєморозуміння, створення атмосфери довіри між носіями різних політичних ідеологій та умов для їх подальшого співробітництва. Відтак актуальність теми не викликає жодних сумнівів.

Позитивні риси кваліфікаційної магістерської роботи: автором запропоновано практичні рекомендації щодо досягнення консолідації українського суспільства шляхом розвитку ідеологічних комунікацій між державою та суспільством. Встановлено, що існування в Україні суттєво протилежних ідеологічних напрямків з одного боку створює передумови для політичної дестабілізації у суспільному житті, а з іншого боку спрямовує до необхідності комунікаційного діалогу, який, в свою чергу, не тільки знімає напругу у суспільстві, але і є вирішальним моментом взаємодії ідеологій різного характеру.

Наявність самостійних розробок автора. Автором роботи ґрунтовно проаналізовано концептуальні основи диференціації ідеологічних

комунікацій. З'ясовано що політична ідеологія розглядається як сукупність поглядів, які віддзеркалюють і захищають інтереси певної політичної партії, її цілі і завдання під час завоювання і утримання влади, автором зацентовано, що в нашій країні існує широкий спектр ідейних напрямів, які сформували окремі політичні доктрини, відомі у світі як "ліві", "праві" та "центристські".

Цінність теоретичних висновків та практичних рекомендацій: матеріали магістерської роботи можуть бути використані під час проведення занять для студентів університету, спецкурсів з питань державної політики у сфері розвитку ідеологічних комунікацій. Основні теоретичні положення магістерської роботи та запропоновані висновки можуть бути використані в діяльності органів публічної влади, закладах вищої освіти України, які готують фахівців у сфері публічного управління та адміністрування, зокрема з питань, що стосуються ідеологічних комунікацій та консолідації українського суспільства.

Наявність недоліків: робота значно виграла б за наявності певної візуалізації досягнутих результатів, що, однак, не знижує загальної позитивної оцінки магістерського дослідження.

Загальна оцінка кваліфікаційної магістерської роботи та її допущення до захисту перед ЕК: робота є закінченим науковим дослідженням, відповідає вимогам галузевого стандарту вищої освіти за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування», може бути допущена до захисту перед екзаменаційною комісією і заслуговує оцінки «добре».

Науковий керівник:
доктор наук з державного
управління, доцент

Запорожець Т.В.

“ _____ ” _____ 20__ р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1 ІДЕОЛОГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ ЯК ЗАСІБ КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ.....	9
1.1 Теоретичні підходи до аналізу ідеологічних комунікацій в сучасній Україні	9
1.2 Концептуальні основи диференціації ідеологічних комунікацій	13
РОЗДІЛ 2 СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЯГНЕННЯ КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	31
2.1 Глобальні виклики як об'єкти досягнення консолідації суспільства	31
2.2 Пошук оптимального механізму збалансування стабільності та наступності публічного управління	33
РОЗДІЛ 3 ПОЛІТИЧНА ІДЕОЛОГІЯ У ФОРМУВАННІ ІДЕОЛОГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	57
3.1 Напрями досягнення консолідації на засадах демократії та розвитку ідеологічних комунікацій	57
3.2 Суспільно-політичний консенсус як форма консолідації українського суспільства	60
ВИСНОВКИ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	72

ВСТУП

Актуальність теми. Трансформаційні процеси в Україні значною мірою залежать від консолідації всіх державотворчих сил і їх діяльності по досягненню поставленої мети. Доля держави, а також суспільних систем багато в чому залежить від того, наскільки глибоко залучено суспільство у політичне та громадське життя.

Країна не може жити в режимі, коли пояснення політики замінює політичне управління. Адже політичне лідерство неможливо звести лише до політичної декларації. Тому реформи, які впроваджуються в країні, сьогодні як ніколи вимагають пошуку нових ідеологічних засад консолідації всіх державотворчих сил українського суспільства.

Аналіз особливостей функціонування суспільних організацій та рухів в сучасних умовах показує, що розвиток в глибину суспільно-політичної активності всіх громадян України продовжується. Разом з тим поглиблюються політичні та ідеологічні розбіжності між різноманітними партіями та течіями, йде поляризація, відмічається тенденція до розмежування політичних сил. В цих умовах пошук ідеологічних засад консолідації українського суспільства набуває найважливішого значення.

Слід врахувати і те, що особливістю консолідації є регіональний поділ України. Відокремлений історичний розвиток Західної України, різні засоби і темпи асиміляційних процесів у інших регіонах породили певні їх особливості: переважання тих чи інших конфесій, тих чи інших сусідніх культур, різні уявлення про приватну власність. Різна історія залишила різні ритми й експресію національного буття на сході і заході України.

Ще однією особливістю консолідації в Україні є конфронтація між законодавчою і виконавчою гілками влади. У будь-якій демократичній державі існує традиційне протистояння між гілками влади. Проте в Україні цьому протистоянню надається штучно перебільшене суспільне значення.

Україні, як державі, вдалось уникнути ескалації етнополітичних конфліктів. Але вони "дамокловим мечем" висять над нею, як над будь-якою іншою поліетнічною державою, особливо посттоталітарною. Це вимагає від всіх гілок влади консолідації зусиль з прогнозування, вчасного виявлення і управління етнополітичними конфліктами з метою запобігання їх ескалації та спрямування їх могутньої енергії у конструктивне русло.

Є ще один аспект консолідації суспільства. Згідно досліджень в царині публічного управління, соціології, політології, історії й інших наук, молодь у всі часи і епохи завжди була однією з найбільш активних соціальних груп населення в різних сферах суспільного життя.

Сьогодні, при певних корекціях в економічному і політичному житті нашої держави, молодь може стати однією з консолідуючих сил у загальній структурі українського суспільства. Адже вона є не тільки найбільш підготовленою до сприйняття інновацій в соціально-політичному плані, але і активною виробничою силою. Політично налаштована на державотворчі процеси, молодь, переломлюючи державницькі ідеї через виробничу діяльність, є могутньою реальною силою розбудови нашої держави, виведення її в максимально короткий термін в чільні ряди економічно розвинених країн світу.

Якщо виходити з історичного досвіду, як світового, так і деяких слов'янських держав і України особливо, то консолідація сил, які концентрують основні важелі публічного управління, завжди мала позитивні політичні і суспільно-економічні наслідки. Сучасне сприйняття державотворчих процесів України створює історичну перспективу, яка дозволяє краще зрозуміти в українській спадщині те, що зберігає значущість і в сьогоденні та сприяє консолідації суспільства.

Мета і завдання дослідження. Мета магістерського дослідження полягає у пошуку нових підходів та науково-теоретичному обґрунтуванні ідеологічних засад консолідації українського суспільства в сучасних умовах і

виявленні можливостей їх використання на практиці. Відповідно до мети дослідження передбачається розглянути такі *завдання*:

- дослідити теоретичні підходи до аналізу ідеологічних комунікацій в сучасні Україні;
- проаналізувати концептуальні основи диференціації ідеологічних комунікацій;
- розкрити сучасні проблеми досягнення консолідації українського суспільства;
- охарактеризувати практику досягнення консолідації на засадах демократії та розвитку ідеологічних комунікацій;
- виробити практичні рекомендації щодо досягнення консолідації українського суспільства.

Об'єктом дослідження є консолідація українського суспільства.

Предметом дослідження є формування ідеологічної комунікації як засобу консолідації українського суспільства.

Методи дослідження. Для досягнення визначеної мети в роботі використано комплекс методів, зокрема: теоретичного аналізу фундаментальних положень з теорії публічного управління та адміністрування, наукових праць українських і зарубіжних учених за темою дослідження; філософської, політологічної літератури, завдяки чому виявлено становлення нових підходів до пошуку ідеологічних засад консолідації українського суспільства в сучасних умовах; порівняння; системний аналіз і обґрунтування допомогли визначити можливість досягнення консолідації українського суспільства.

Практичне використання одержаних результатів. Практичне значення дослідження визначається його орієнтацією на вироблення теоретичної бази, визначаючи можливості та шляхи досягнення консолідації українського суспільства на ідеологічних засадах. Окремі положення можуть бути використані в навчальному процесі, при проведенні методологічних

семінарів, конференцій та використані в процесі подальших досліджень з проблеми консолідації українського суспільства.

Інформаційна база дослідження складається з нормативно-правових актів з питань розвитку ідеологічних комунікацій, фундаментальних положень з теорії державного управління, наукових праць українських і зарубіжних учених за темою дослідження.

Апробація результатів дослідження. Деякі положення магістерського дослідження оприлюднені автором на науково-комунікативному заході, зокрема на науково-практичній конференції.

Батрак К.В. Формування ідеологічної комунікації як засобу консолідації українського суспільства. *Публічне управління та кібербезпека: теорія та практика зб. тез наук. доп. наук. практ. конф.* (Київ, 15 вересня 2022 р.). [Електронне видання]. Київ : «ОФІС ЦИФРОВОГО ВРЯДУВАННЯ», 2022. с. 91-93.

Структура роботи. Кваліфікаційна магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, містить 67 сторінок основного тексту, список використаних джерел налічує 58 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ІДЕОЛОГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ ЯК ЗАСІБ КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

1.1 Теоретичні підходи до аналізу ідеологічних комунікацій в сучасній Україні

Сучасна наука розглядає ідеологічну комунікацію як процес передачі, обміну політичними ідеями, який структурує політичну діяльність і надає їй нового значення, формує громадську думку і політичну соціалізацію громадян з урахуванням їхніх потреб та інтересів. Ідеологічна комунікація - це демократизація політичних процесів, які знаходять відгук або відбиваються у свідомості людини, формуючи її ставлення до політичного ладу, який існує у країні. Отже, ідеологічна комунікація пов'язана не тільки з управлінською функцією політичної ідеології, але й постійно збагачується окремими ідеологічними течіями, які мають місце у суспільстві.

Перш ніж перейти до теоретичного аналізу ідеологічних комунікацій в Україні, зазначимо, що у сучасній науці існує два суто протилежні напрямки, щодо визначення цього поняття.

Перший - кібернетичний напрямок в аналізі соціальних систем, представниками якого є американські вчені К. Дейч, С. Строумен, Г. Сван та інші. В основу першого покладено контентаналіз: аналіз засобів передачі повідомлень, їх змісту, а також впливу цих повідомлень на адресатів з метою формування у них ідеологічних прерогатив.

Другий - це структурно-функціональний підхід до ідеологічної комунікації (Г. Алмонд, Дж. Коуллен). На думку Р.К. Шварценберга, який теж є представником цього напрямку, ідеологічну комунікацію можна розглядати як "процес передачі політичної інформації, за посередництвом якого інформація циркулює між різними елементами політичної системи, а

також між політичною і соціальною системою, тобто "є носієм ідейного збагачення, або певної циркуляції ідей" (Ю. Маккуел).

Управлінська функція ідеологічної комунікації проявляє себе у безпосередньому процесі обміну інформацією, що здійснюється як між індивідами, так і між тими, хто управляє, і тими ким управляють, з метою досягнення згоди або певного ідейного компромісу.

Способами ідеологічної комунікації є:

- засоби масової інформації;
- суспільно політичні та релігійні організації;
- офіційні та неофіційні контакти;
- особливі комунікаційні ситуації або дії.

Ідеологічну комунікацію можна розглядати за такою схемою: комунікатор (повідомлення, певний канал, засіб передачі) - реципієнт (утримувач).

В основу лаконічної моделі процесу ідеологічної комунікації покладено відому дослідникам парадигму Г. Лассуелла, згідно з якою комунікація розглядається як структура, відповідна до відповіді на питання: хто повідомляє - про що - як, яким каналом - кому - з якою метою - з яким ефектом? Ідеологічна комунікація користується словом (писаним або проголошеним), певним знаком, символом, символічними актами, за допомогою яких може передаватися зміст.

Ідеологічні комунікації в Україні поширюються на тлі суперечливого державно-політичного розвитку.

Сьогодні значна частина населення України невдоволено і з недовірою сприймає діяльність органів влади та посадових осіб. Принаймні таку картину фіксують численні опитування громадської думки. Підстави для цього наступні:

- відсутність помітних позитивних результатів управлінської діяльності;

- безперервне з'ясування стосунків у верхах;
- небажання брати на себе відповідальність;
- безконтрольне використання бюджетних коштів.

Все це ускладнює процес діалогу, який є необхідним для створення умов для плідного розвитку та існування ідеологічних комунікацій в Україні.

Діалог між різними ідейно-політичними течіями є феноменом політичного і культурного життя, який сприяє розвитку вільного, живого, рівноправного обміну думками носіїв певних політичних ідей, результатом якого має стати вироблення спільної позиції або спільного погляду на політичний процес.

Сучасне розуміння діалогу в Україні означає найдемократичнішу форму комунікації, що застосовується для ситуацій, у яких інші форми інституціалізованого спілкування неможливі. Як відомо, бар'єром для спілкування будь-яких суспільних суб'єктів можуть бути політичні, ідеологічні, світоглядні, моральні, релігійні, психологічні обмеження або забобони. Ось чому, першим кроком на шляху подолання таких нагромаджень для створення сприятливих умов для існування ідеологічних комунікацій є, звичайно, діалог. Розглядаючи діалог як спосіб реалізації ідей у сучасному українському суспільстві, можна сказати, що у процесі діалогу розв'язуються такі завдання, як: роз'яснення проблеми, її публічне "промовляння" і донесення її змісту до іншого учасника комунікації; знаходження спільних, більш високого рівня, цінностей і визнання їх як основи взаєморозуміння; створення атмосфери довіри і умов для подальшого співробітництва.

Для подолання антагонізмів, які мали місце у перехідний період в українському суспільстві варто, звернути увагу на те, що умовами результативності діалогу є:

- подолання егоцентризму кожної зі сторін;
- визначення іншої сторони діалогу як рівноправного партнера;

- вияв толерантності до ідеології партнера;
- бажання почути і зрозуміти його;
- вияв сумнівів щодо основ, принципів власної позиції;
- визнання за партнером права мати іншу ідейну позицію і інший сенс буття;
- розгляд досвіду іншої сторони, як знання, що розширює горизонт власного буття.

У розгляд ідеологічних комунікацій варто ввести таке поняття як "діалог ідеологій" (не треба плутати з ідейним або ідеологічним діалогом, який розглядається як складова "діалогу ідеологій" і має більш вузьке значення).

Отже в Україні як і в інших посткомуністичних країнах, діалог ідеологій має досить широке існування. За цим словосполученням варто розуміти таку форму і спосіб комунікації двох ідеологій, коли кожна з сторін визнає іншу як рівну, виявляє до неї інтерес, визнає її відмінність, поважає її унікальність і водночас через пізнання і визнання характеристик іншої ідеології поглиблює уяву про себе, чіткіше усвідомлює себе, свої контури і якості, поглиблює самоідентичність.

Аналізуючи ідеологічні комунікації у сучасному українському суспільстві, варто ще раз нагадати, що ідеологія існувала завжди, існує та існуватиме там, де люди вступають у відносини, щодо поділу власності та доступу до влади, а ідеологічний носій будь-то фізична, юридична особа, об'єднання, партія тощо ніколи не позбавлений власних інтересів та ціннісних настанов. Ось чому ідейні комунікації в Україні мають відповідати саме цим принципам.

Зараз відомо близько десятка ідеологічних систем, традиційних та новітніх, навколо яких формуються різноманітні політичні об'єднання, партії та рухи.

Як правило, кожна з окреслених ідеологічних течій може розгалужуватися на кілька напрямків. На процес поділу системи та створення передумов для ідеологічного співіснування впливає соціально-економічний стан України, політичний режим, національно-політичної традиції, серед яких важливу роль відіграє політичний плюралізм, який гарантується конституцією і Законами України.

1.2 Концептуальні основи диференціації ідеологічних комунікацій

Ідеологічні комунікації в Україні не можна розглядати без доцільного і повного аналізу ідеологічних течій і напрямків. Ось чому виникає потреба вдатися до класифікації та визначення типів найбільш провідних ідеологій. Необхідно зазначити, що сучасний ідеологічний простір України вміщує майже всі нині відомі у світі більш-менш впливові ідеологічні концепції, щоправда, рівень їхньої впливовості та популярності далеко не однаковий, що обумовлює обмін ідеями, рекрутування своїх прибічників, пропаганду і агітацію і, як результат, їх легітимативну функцію.

В основу класифікації наявних ідейно-політичних систем в Україні покладена традиційна система поділу на "правих", "лівих" та "центристів".

Такий підхід дає змогу зрозуміти, які ідеологічні системи обстоюють права колективної власності, які приватної, або мають відношення до змішаної економіки. Це так звана класифікація, яка базується на економічних засадах. Іншим підходом до класифікації ідейно-політичних напрямків в українському суспільстві має бути їх поділ на "авторитарні" та "демократичні": цей історичний показник, який дозволяє простежити не лише відмінності між "лівими" і "правими" ідеологічними течіями, але визначити їх еволюцію та подібність між ними.

Так, наприклад, принципова відмінність у питаннях трактування власності між окремими течіями лівого і правого напрямку зовсім не означає, що вони не збігаються в трактування окремих питань щодо управління державою і, що в свою чергу, створює сприятливі умови для ідеологічних комунікацій. Прикладом може бути трактування режиму правління: парламентська чи президентська республіка; виборчі системи: мажоритарна, пропорційна чи змішана.

Обмін ідеями, що формує громадську думку доводить, що на правому фланзі ідейно-політичного спектру не всі ідейні носії у широкому значенні є демократами, а на лівому — не всі є прихильниками авторитарних методів правління.

Існує ще одна класифікаційна ознака, яку можна покласти в основу диференціації ідейно-політичних течій нашого суспільства. Це засоби досягнення політичної мети, іншими словами, це "радикалізм" і "поміркованість".

Ідеологічні комунікації у сучасному українському суспільстві показують, що прихильники радикалізму наявні як з боку лівих, так і правих ідейно-політичних напрямків. Теж саме можна сказати і про прибічників поміркованих методів ідеологічних стосунків.

Розглядаючи процес обміну ідеями варто зупинитися ще на одному істотному показнику, який недавно став темою для обговорення політологічною наукою, а саме, на показнику "впливовості і маловпливовості" тієї чи іншої ідеології на масову свідомість населення. Отже імовірності популярності тих чи інших носіїв зазначених ідеологій у народних мас.

З цього можна зробити висновок, що ідеологічні комунікації в Україні мають чотири головних ознаки, за якими диференціюються ідеологічні напрями, що існують на ідейно-політичній арені нашої країни.

"Праві", "ліві" та "центристи", національна ідея. Перший аспект який ми розглянемо - це комунікації ідеології лівого і правого спрямування.

Характеризуючи ліву ідеологію у сучасній Україні варто виділити її певні ознаки:

- обстоювання принципів соціальної справедливості;
- вимога побудови соціальної держави, тобто держави яка перебирає на себе питання соціального захисту;
- неприйняття будь-яких форм інакодумства, опозиційності, реформізму.

Якщо дві перші ознаки можуть бути підґрунтям для „діалогу ідеологій” і можуть бути спільними як для "лівої", так і для "правої" течій (хоча і не тотожними), то остання ознака затрудняє, гальмує демократизацію політичних процесів.

"Ліва" ідеологія в Україні, витоками якої є ідеологія більшовизму та комуністичної партії України при тоталітаризмі, вважає себе єдиною необхідною для народу ідеологією у боротьбі за краще майбутнє, висувуючи на перший план рівність, братерство, інтернаціоналізм, соціальну та класову справедливість, захист малозабезпечених верств населення.

Ці гасла сприяють популярності цієї ідеології серед більшості населення, яка стає реципієнтом або споживачем наведених вище ідеологем. Розглядаючи питання економічного становища, носії "лівої" ідеології постійно наголошують на економічну кризу або на кризову ситуацію в Україні. Це сприяє дестабілізації політичного процесу, заважає ідеологічному діалогу та досягненню консенсусу.

Сучасна наука відносить представників комуністичної ідеології до ортодоксального табору радикальної в цілому марксистсько-ленінської ідеї яка не зовсім вписується в традиційне уявлення про "ліву" доктрину. Суттєвою різницею є ознака "радикалізм - поміркованість", за якою ця ідеологія є прихильницею революційного перетворення суспільства, а саме

насильства. Тим самим вона комунікує ідеологічно за неофашизм, хоча ідейно намагається відокремитися від нього, заперечуючи деякі спільні риси.

Ось чому для "лівої" соціал-демократії дуже важливим елементом стає "принципова поміркованість" у досягнення політичної мети, а також розширення свого ідейного спектру за рахунок збагачення політичними доктринами інших ідеологічних відгалужень. Соціал-демократія "лівих" не повинна ставити принцип політичної доцільності вище законів і права. Тут ми розглянули найбільш ліву соціал-демократію та течії, ідеологія яких тяжіє до комунізму, характерною ознакою яких є радикалізм, революційні перетворення, політичне та ідеологічне насильство.

Єдиною течією в сучасній українській ідеологічній боротьбі, що підпадає під європейське визначення "ліві" є соціал-демократична ідея, яка сповідує "поміркованість" у досягненні політичних цілей. Нажаль, піднесенню її авторитету в Україні заважає боротьба політичних амбіцій за лідерство в соціал-демократичному русі.

Після першого розколу, який стався в стані українських соціал-демократів, внаслідок якого виникло одразу дві соціал-демократичних партії. На початку жовтня 1998 року стався ще один поділ, що спричинив появу ще однієї партії соціал-демократичної орієнтації – Української соціал-демократичної партії. Така тенденція не сприяла популяризації конструктивної ідеології соціал-демократії звузила її комунікаційні можливості.

Ідеологічні комунікації між українською соціал-демократією та іншими політичними течіями утруднюються не тільки наявністю непримиренного "лівого" радикалізму, але і завдяки існуванню різних ідейних напрямків у самій соціал-демократичній ідеології.

Виходячи з неоднорідності її історичних, соціальних ціннісно-орієнтаційних та світоглядних засад, українська ліва соціал-демократична ідеологія вміщує щонайменше три напрями: ультралівий радикалізм, ліву

ортодоксію та ліводемократичний центрзм (всі ці напрямки з успіхом можна віднести і до комуністичної ідеології в Україні). Кожний із зазначених напрямів обстоює як спільні для них позиції та цінності, так і суттєво відмінні.

Як "ліві" соціал-демократи, так і прихильники комуністичної ідеї - найбільш послідовного напрямку ідеї одержавлення економіки та робітничого контролю за виробництвом і розподілом - активно захищають колективні форми господарювання, що не сприяє розвитку ринкових відносин та ринкової економіки в цілому, і суттєво впливає на науково-технічний прогрес та "роздержавлення" майна.

Менш радикальні соціал-демократи не такі вже категоричні у своїх вимогах, як представники суто "лівого" радикального крила. Ідейно політичною доктриною їх є встановлення державного контролю лише за банківським капіталом та за високопродуктивними і стратегічними ринками. Вони відверто не виступають проти приватизації, але вимагають виваженої політики у роздержавленні власності, а саме з огляду на інтереси розвитку ефективного виробництва та поповнення бюджетних надходжень. Але як і комуністи, українські соціалісти поміркованого напрямку рішуче виступають проти торгівлі землею, їх гаслом є "торгувати хлібом, а не землею".

Політичний спектр сучасної України розширюється і за рахунок так званих "прогресивних соціалістів", які відійшли ще лівіше від комуністів та соціал-демократів. Серед політичних вимог їх є такі як: введення надзвичайного економічного стану з метою проведення комплексних економічних заходів, які передбачають негайне введення робочого, народного та державного контролю, державної монополії на окремі різновиди комерційної діяльності, скасування інститутів парламентаризму і президентства, замінивши їх владою трудящих у формі рад.

Ця ідеологія є одним з небагатьох паростків тоталітаризму, або створення нової держави яка б суттєво не відрізнялася від тоталітарної.

"Прогресистська", яку ще називають ліворадикальною ідеологією, одна з багатьох в Україні ідеологія, яка не приховує свого наміру докорінно змінити соціально-економічний лад держави конституційним шляхом.

Розглядаючи ідеологічну комунікацію як насадження і пропагування ідей певного напрямку серед населення України можна дійти висновку, що кожна з вище згаданих ідейних течій (або ідеологій взагалі) має своїх прибічників. Сприяє цьому не лише певний соціально-політичний досвід кожного окремого носія, але і його власне ідейне надбання.

З цього можна зробити висновок про те, що ті чи інші ідеї знаходять підтримку у певних класів або соціальних спільнот. При цьому варто брати на рахунок життєвий досвід кожної окремої людини. Так люди старшого віку, які були виховані на ідеях марксизму-ленізму, більш охоче сприймають "ліву", (комуністичну і соціал-демократичну ідеологію) яка є радикальною, і більш-менш скептично ставляться до поміркованої ідеології соціал-демократів, а саме до їх економічних реформ.

Молодь, навпаки, підтримує реформи, визнає їх правомірними і підтримує "праве" крило соціал-демократії.

Ось чому для створення сприятливих умов для розвитку і розповсюдження кожної окремої політичної ідеології варто йти на компроміс з іншими носіями відмінної від "своєї" ідеології. Це не тільки сприяє поширенню ідей у масах, але і збагачує кожен ідеологію зокрема.

Ідеологічні комунікації в Україні передбачають таку залежність "ідеологія - носій - носій - ідеологія", де кожна з ідеологій може мати не тільки суттєві відмінності, але і іноді буває суто протилежною.

На відміну від ортодоксальних та ліворадикальних течій, що успадкували від класичного марксизму не лише революційний догматизм, а і методи господарювання представників поміркованих лівих обстоюють еволюційно реформістський шлях розвитку суспільства. При цьому з іншими лівими течіями їх споріднює прагнення побудови в Україні суспільства так

званої "соціальної справедливості". До традиційно лівих ідей належить бажання поєднати ринкову економіку із соціальним захистом населення, вимоги рівного права на розвиток різних форм власності, гарантовану зайнятість, освіту, медичне обслуговування.

Ідеологічні комунікації, побудовані на спільних гаслах, сприяють, як ми бачимо, демократизації нашої країни, об'єднанню населення для побудови нового демократичного суспільства. Велику підтримку у населення має ліва соціал-демократична ідеологія, тому що вона передбачає суттєве втручання держави там, де йдеться про захист малозабезпечених верств суспільства, а також державне регулювання ринкових відносин.

Парламентська законодавча робота стає невід'ємним методом досягнення мети. Це пов'язано з традицією поміркованої соціал-демократії. Ця політична платформа довела свою ефективність у багатьох країнах з традиціями парламентаризму та ринкової економіки (Великобританія, США, Франція, Німеччина та інші).

Українська соціал-демократія має лівоцентристську спрямованість, а її ідеологія приваблює тим, що в питаннях внутріполітичного життя вона відходить від крайнощів. Це створює сприятливі умови не тільки до вирішення проблем економічних реформ бюджетної політики, але і до діалогу між різними ідеологічними течіями.

Поширення ідеологічних комунікацій між "правими" і "лівими" течіями в Україні привело до того, що поділяючи засади і принципи лівої ідеології в цілому українські ліві відходять від комуністичного уявлення про суспільство, його рушійні сили, економічну стабільність, політичний розвиток, що дає підстави до висновку: в українській ідеології лівого зразка відбуваються істотні зрушення в напрямку відокремлення від лівобільшовицької ортодоксії та ультра лівацької революційності. Тут ми бачимо позитивне зрушення в ідеології нашого суспільства, яке все-таки потерпає від розбіжностей поглядів на економічні та соціальні явища.

Діалог ідеологій привів ще й до того, що незважаючи на складну соціальну напругу, ідеологічні носії, на боці яких стоять значні суспільні сили, вже не пов'язують свій розвиток з комуністичною ортодоксією.

Обмін ідеями, в свою чергу також створює тенденцію і надає підстави для того, що в недалекому майбутньому українські ліві, організовані на засадах європейської соціал-демократичної ідеї, основною рисою якої є "поміркованість" в рішенні економічних і соціальних проблем, посядуть гідне місце в системі конкурентоспроможних ідей.

Можна сказати, що в Україні, як і в інших перехідних суспільствах колишнього СРСР, цивілізована лівоцентристська ідеологія, позбавлена реставраційних програм і радикалізму у досягненні мети, має всі підстави для плідного існування і вагомого впливу не тільки на масову свідомість населення, але і для створення своєї політичної доктрини.

Протилежністю "лівій" ідеології в Україні є ідеологія правих соціал-демократів, аналіз світогляду та ідейно-політичних засад котрих показує, що вони, як і більшість однодумців їх у Європі, належать до консерваторів. Основними рисами консервативної ідеології можна вважати поміркованість, улаштованість до компромісів, уміння вести політичну боротьбу на засадах взаємодії з іншими політичними та ідейними течіями, а також здатність до діалогу. З метою поглиблення і обґрунтування своїх позицій.

Процес передачі та обміну ідеями полегшує те, що "праві" поважають індивідуальну ініціативу, захищають свободу і права людини. Недоліком "правої" ідеології у світі є ідея „національної державної величі", яка в багатьох країнах Західної Європи перетворилась на, так званий, фетиш і стала гальмом для демократичного розвитку останніх.

Варто зауважити що ця ідея може мати і свої вагомні переваги висловуючи гасло "любові до Батьківщини". На цьому тлі виникають сприятливі можливості для взаємодії різних ідейних течій, в тому числі і "лівої ідеології", яка теж не цурається цього поняття.

Українська права ідеологія також концентрує свою увагу переважно на проблемах державності (де українська національна ідея є невичерпним джерелом для можливості ідеологічних комунікацій), зміцнення її незалежності та проблемах демократичного шляху розвитку. Українські "праві" висловлюються про докорінні зміни в способах господарювання, формах власності, захищають реформи і роздержавлення економіки.

Так само, як і лівий ідеологічний спектр в Україні, правий також не є однорідним. Правих можна поділити за наступною класифікацією:

- помірковані (респектабельні) праві, деякі політологи називають їх центристами ;
- право консервативні, для яких характерно обстоювати радикальні позиції в питаннях зовнішньої політики, мови і культури;
- ультра радикальні праві, позиції яких багато в чому (але тільки за формою і ні в яму разі не за змістом), збігаються з лівими радикалами.

В різні часи незалежності України найбільш впливова частина правого ідеологічного табору знайшла своє відображення у політичних доктринах Правого Сектору, Свободи, УНА/УНСО, Народного Руху України, Демократичної партії України, Партії "Реформи і порядок", Християнсько-демократичної партії України.

Обміну ідеями між цими партіями сприяє:

- по-перше, те що вони близькі за своїм ідеологічним спрямуванням, оскільки обстоюють приватну власність на засоби виробництва, економічні реформи, незалежність України як самостійної держави тощо,
- по-друге, їх також споріднює орієнтація на парламентські форми політичної боротьби, входження України як рівноправного члену у Європейський простір.

Ідейними розбіжностями можна вважати такі, як ставлення до питання мовної політики, культури та до церковно-релігійних конфесій

(правоцентристське крило). Але не зважаючи на такі розбіжності існує можливість створення сприятливих умов для ідеологічних комунікацій, які не підтримують конфронтації ідеологій та ідей, а, навпаки, прагнуть діалогу та досягнення компромісів.

Українські "праві" не відкидають плідної праці з "лівими" соціал-демократами, якщо ті відкинуть більшовицьку фразеологію і приступлять до вирішення економічних і політичних питань з урахуванням інтересів не тільки окремих класів або соціальних груп населення, а всього народу.

Підґрунтям для ідеологічних комунікацій, яке передбачає обмін ідеями, є спільна для усіх національна ідея, але вона розглядається в більш радикальному варіанті. Розбудова національної держави в їх гаслах, підмінюється на "національно-етнічне" суспільство, їх погляди не зовсім корелюються з уявленням про демократію, яка розглядається, як або лише як демократія національна.

Фетишизація національної ідеї, відкидання будь-яких компромісів з цього боку не дає змоги цим партіям згрупувати навколо себе значну частину населення, що і було показано на недавніх виборах народних депутатів.

Ідеологічні комунікації між "правими" і "лівими", які в багатьох питаннях розвитку суспільства є непримиренними ворогами, не можуть існувати, якщо не існуватиме "ідеологія центрizmu".

Отже, з огляду на економічну кризу в Україні, від якої більше за все страждають регіони, важливою причиною загострення політичної боротьби між правими і лівими, можна обґрунтувати необхідність амортизатора, функцію якого виконує український центризм і без якого ніяких ідеологічних комунікацій, навіть таких, які побудовані на моральних відносинах між правими і лівими не можуть мати місця для існування.

Політичний центризм обіймає різні за своєю ідейною політичною спрямованістю партії. Спільною рисою для кожної центристської ідеології є

єдина суттєва позиція, яку деякі українські політологи вважають за позицію компромісу заради великої мети. Але це не завжди так.

Кожен політичний напрямок, як і політична (партійна) ідеологія ототожнення українського центризму з "ідейним буфером" (цей термін ввів до політичної науки З. Бжезинський при розгляді американського центризму 80-х років XX ст.) не можливий. Центристи теж вважають за необхідне проведення економічних та політичних реформ в Україні, але ці реформи не повинні загрожувати громадянському миру та злагоді.

В Україні, на жаль, існують передумови для дестабілізації політичного життя. Насамперед, це конфлікти між різними політичними течіями і партіями, які навіть виникають не на ідеологічній основі (ліві і праві), а тільки як боротьба за владу. Носії, як правило, не звертають увагу на можливість ідеологічних комунікацій у досягненні своєї мети, вони вважають загострення протистояння між українським народом і владою єдиним шляхом для досягнення своїх політичних цілей для створення певної політичної платформи, завдяки якій вони, за словами деяких лідерів "вирішать усі нагальні проблеми внутрішньої політики України".

Слід підкреслити, що ідеологія центризму включає в себе поступовий, але неухильний рух шляхом реформ, рівність форм власності, пріоритет розвитку вітчизняного виробництва за умов його конкурентоспроможності, зміцнення державності та патріотизму. До ідеологічної течії центризму у різні часи належали наступні партії в Україні. Це – Слуга Народу, Народно-демократична партія, Партія зелених України, Аграрна партія України, Ліберальна партія України, реформована партія "Жіночі ініціативи".

Відповідаючи на питання, чому центристська ідеологія має велику підтримку населення, варто зауважити, що українське суспільство, яке є носієм українського менталітету, прагне вирішувати усі проблеми мирним шляхом, без загострення ідеологічної боротьби, ось чому потенціал центристської ідеології в Україні дуже значний. Суспільство прагне

здійснювати реформи мирним шляхом, уникаючи гострих ідейно-політичних конфронтацій, революційних ситуацій і політичних колапсів.

Недоліком центристської ідеології в Україні, на мою думку, є наявність ідейних запозичень від "правих" і "лівих" течій, чому сприяли ідеологічні комунікації багатьох центристських партій. Центристам ще необхідно чимало попрацювати, щоб чіткіше визначитися зі своєю ідейною позицією, але це не стосується "зелених" і лібералів, які мають більш-менш чітку і тривалу традицію не тільки в Україні, а і в усьому світі. Інші ще мають формувати власну ідеологію для того, щоб українці могли сприймати їхні ідеї не як щось запозичене чи перелицьоване, а як власне, оригінальне і неповторне.

На прикладі центристської ідеології в Україні ми побачили, що ідеологічні комунікації можуть нести не тільки ідейне збагачення новими поняттями, а можуть також перешкоджати у формування чіткої ідейної платформи, ідейної позиції, політичної доктрини.

На кінець XX ст. і на початок XXI ст. українське суспільство стало вже достатньо диференційоване за ознаками "лівої", "правої" або "центристської" ідеї. Отже, пересічний громадянин, який є носієм певної політичної ідеології, іншими словами, має свою політичну позицію, під час своєрідної схеми "комунікатор - реципієнт" не тільки сприймає ідеологічну інформацію, але і ґрунтовно її переосмислює. Це утруднює розповсюдження ідей, тому що кожен "утримувач" вже є носієм своїх, притаманних тільки йому як елементові політичного процесу ідей.

Ідеологічна комунікація у цьому разі складається з таких етапів: комунікатор несе певну ідею - утримувач або адаптує її частково або повністю, або зовсім відкидає як взагалі йому не потрібну. Прикладом цьому може слугувати лівий спектр ідеології, який ще остаточно не сформувався у його традиційному європейському значенні. Цьому сприяє уява пересічного громадянина, яка асоціюється з ідеєю марксистсько-ленінського зразка.

Теж саме можна сказати про сприйняття ідеології правою табору, який консолідується національною ідеєю, як головною ідеологією сучасності, але кожна політична сила розуміє її по-своєму, доповнюючи не стільки ідейним, скільки політичним змістом, вважаючи себе і тільки себе гідним її репрезентантом. Національна ідея притаманна кожній країні, а не тільки українському суспільству, і вона може стати консолідуючим елементом у процесі ідеологічних комунікацій.

Ми знаємо, що націоналізм - це теорія і практика етнічних і соціально-політичних відносин у суспільстві, які ґрунтуються на самоідентифікації нації у вирішенні політичних, державних, економічних соціокультурних проблем суспільного розвитку і які реалізуються у різноманітних формах діяльності, зумовлених рівнем соціально-економічного, політичного і духовно-культурного розвитку країни, традиціями, станом суспільної психології та специфікою довколишнього соціосередовища.

На думку М.Бердяєва, націоналізм може існувати на двох рівнях - етнічному, який має агресивний, руйнівний характер і національному, що відрізняється творчістю, прогресивністю і може створювати сприятливі умови для суспільного прогресу.

Саме на такому націоналізмі має існувати національна ідея, тільки тоді вона забезпечить сприйняття її багатьма представниками української нації.

Помилковість етнічного рівня доказали країни Прибалтики в яких відбувається загострення міжнаціональних відносин. Ось чому етнічний рівень не сприймається більшістю населення і не здатний до ідеологічних комунікацій, тобто не може збагачувати ідеологію, але він здатний перетворити її на застиглу догму, що тяжіє до фашизму.

Національна ідея в Україні ґрунтується також на теоретичній спадщині відомого українського політичного діяча кінця XIX початку XX ст. В'ячеслава Липинського, який вважав українцем кожну людину, що мешкає на Україні, володіє мовою і причиняється до її процвітання. Вона також

поглинула погляди Т. Г. Шевченка етнічного українця. Відомий поет вважав, що українцем є тільки українець за національним походженням, він є носієм рідної мови і культури і залишається ним і тоді, коли живе за межами України. Вже тоді він передбачав створення української діаспори.

Отже, ідеологічні комунікації, що стосуються національної ідеї спираються, на перший погляд, на дві протилежні теорії, але при дальшому вивченні ми бачимо, що вони насправді доповнюють одна одну, сприяють діалогу ідей та державотворенню. Українська національна ідея такого зразка консолідує українське суспільство, що підтверджує її розповсюдження серед населення.

Суб'єктами націоналістичної ідеології, крім традиційних буржуазних прошарків, є національна інтелігенція, селянство, широкий загал робітників, духовенство та їх суспільне об'єднання. Ми бачимо, що націоналізм зарекомендував себе серйозною ідейно-політичною силою не тільки в країнах перехідного типу, фактично він руйнує класичний розподіл держав на високо -, середньо розвинуті та відсталі, і має прояв у кожній з них.

Ідеологічним комунікаціям українського націоналізму з іншими течіями сприяє те, що він підтримує розвиток української культури, захищає інтереси етнічних українців в різних країнах, вважає єдиною державною мовою -українську, а російській відводить допоміжну роль у спілкуванні. Прихильники українського націоналізму вважають його виключно нормальним явищем, особливо на етапі зміцнення нації, де він є ствердженням національної державності, основою розвитку державницької свідомості і патріотизму.

За роки незалежності він набув таких ознак як "народний", "прогресивний", "науковий", "передовий", "революційний" тощо. Ось чому він знаходить своїх однодумців не тільки у "правих", "центристських", але і у "лівих" ідеологічних течіях.

"Демократизм" та "авторитаризм", "впливовість" та "невпливовість".

Другим аспектом розгляду політичних течій в Україні є їх класифікація за ознаками "демократизм" та "авторитаризм".

Ознаками демократичних ідеологій з урахуванням української специфіки є:

- обстоювання ідеї ринкової економіки на засадах приватної власності або змішаної економіки;
- лібералізм у поглядах на політичний режим, що передбачає вільні вектори на поділ гілок влади на виконавчу, законодавчу і судову;
- засоби комунікації, вільна преса та інші види масової інформації;
- захист прав людини;
- наявність операцій, плюралізм ідей, думок поглядів.

Демократичну ідеологію в Україні відрізняє також її відданість принципам правової держави та верховенство права перед політичною доцільністю.

Ідейні комунікації в українському суспільстві передбачають такі поняття як "впливовість", "мало впливовість" та "не впливовість".

Необхідно зазначити, що "мало впливовість" деяких ідейних течій на реципієнта, яким є український пересічний громадянин, теж обумовлена теперішнім політичним моментом. Прикладом слугує "національна ідея", значення і зміст якої ми розглянули раніше. У перші роки незалежності національна ідея стала домінуючим гаслом в ідеологічних комунікаціях між рухами, партіями та народом. Цьому сприяло загострення процесу державотворення, який мав тоді місце.

Національна ідея тоді виконувала консолідуючу функцію. З розвитком демократії в країні суспільна думка починає ставиться до національної ідеї менш піднесено, тому що суспільний розвиток починає потребувати менш консервативної ідеології. Деяким громадянам України не подобається загострення боротьби між мовним процесом, хоча вони і вважають, що державною мовою повинна неодмінно бути українська, але вони хочуть

залишити російську мову не тільки мовою національної меншості, а мовою міждержавного та міжнаціонального спілкування. Ось чому можна назвати національну ідею "маловпливовою" в цьому питанні.

В Україні існують ідеологеми, які показали свою "невживовість" на людей, як споживачів певної ідеології. Такими ідеологемами у сучасному суспільстві є повернення до тоталітарної держави, реанімація та реставрація СРСР горбачовського зразка, фашизм, мілітаризм тощо.

Розгляд ідеологічних комунікацій дає нам змогу прийти до висновку, що в країні склався ідейно-політичний плюралізм де співіснують часом діаметрально протилежні за своїм світобаченням і спрямованістю системи, це показник того, що наше суспільство здійснило істотний крок уперед на шляху трансформації тоталітарного суспільства у демократичне.

Відмінності ставлення до базових чинників політичного процесу.

Третім аспектом розгляду політичних систем в Україні є така класифікаційна модель, яка дає нам змогу побачити ідейно-політичні системи у їх відмінностях та збігах. Така типологізація дозволяє зорієнтуватись у ставленні політичних суб'єктів до базових чинників політичного процесу в країні, якими є державність, орієнтація на інтегративні процеси, приватизацію, парламентаризм, президентську систему влади. Ідеологічні комунікації в Україні сприяють поділу політичних систем на державотворчі та реформаторські, з одного боку, та уніоніські, які є прихильниками вступу України до міжнародних альянсів, а також на анти реформаторські, з другого.

Розпад ідей показує тяжіння одних до приватної власності та підприємницької діяльності, інших до заборони або обмеження її. Існують і такі ідеї, які прихильні до парламентської, або, навіть, президентської республіки. Носіями цих ідей, як ми знаємо можуть бути не тільки окремі партії та політичні об'єднання, але і пересічні громадяни. Про це свідчать соціологічні опитування та вибори.

Ідеологічним комунікаціям у сучасній Україні сприяє і те, що більшість ідейно-політичних сил країни твердо стоять на позиціях незалежності, тобто їхню політичну ідеологію можна назвати державотворчою.

Ідеологічні комунікації виявили суттєві розбіжності у поглядах різних носіїв, що створюють загрозливу ситуацію в економіці, а саме гальмують процес приватизації. Існують окремі ідейні течії які обстоюють повну і без застережену приватизацію. Інші, навпаки, виборюють позицію поступової і вибіркової приватизації. Але є і такі що вважають приватизацію безглуздою і всіляко прагнуть її заборони.

У ставленні до форми правління більшість сходиться на тому, що президентсько-парламентська форма може стати найоптимальнішим варіантом для України. Разом з тим, деякі політичні сили вважають, що Україні необхідно стати парламентською республікою.

Ідеологічні комунікації показали і те, що є сили які вважають за необхідне повернення України до радянської влади, яку вони розглядають як "владу трудящих" на відміну від "влади номенклатури", або як висловлюються їхні політичні лідери "влади партійної еліти", яка, на їх думку, зрадила інтереси народу. Таку позицію займають прогресивні соціалісти.

Досягненню ідейної злагоди і комунікативного діалогу щодо української державності та форми політичного правління заважають, як ми бачимо, діаметрально протилежні політичні позиції.

З усього цього можна зробити висновок, що ідеологічні процеси, проявами яких є ідейні комунікації, які відбуваються в українському суспільстві, є наслідком не лише об'єктивних умов історичного етапу його ставлення і розвитку, а й суб'єктивних намірів і планів окремих політичних лідерів та еліт, що сформувалися за ознаками спільних політичних інтересів, тобто таких інтересів, які віддзеркалюють ставлення елітних прошарків до влади і власності в Україні.

Звертаючись до історико-політологічного аналізу ідеологічних процесів на терені української специфіки, можна сказати про спільну тенденцію, що зумовлена розвитком і зміцненням демократичних інститутів, політичної культури ліберально-демократичного та соціал-демократичного змісту. Все це сприяє появі та утвердженню в суспільстві ідеологій, орієнтованих на інтереси людини, її права і свободи.

Обмін ідеями у сучасній Україні ще раз показав, що ідеологія є і повинна бути невід'ємним елементом політичного процесу. Тому будь-які спроби радикальної деідеологізації можуть розглядатися як прояв безпідставного утопізму. Ідеологічні комунікації на прикладі сучасної України вказали ще і на те, що позитивним чинником політики ідеологія може бути лише тоді, коли її носії не прагнуть запровадити монопольний контроль над ідеологічною ситуацією, але працюють у діалозі ураховуючи думки і погляди не тільки ідейних угруповань але і пересічного громадянина, як носія своєї невід'ємної ідеології.

Ідеологічні комунікації в Україні мають спиратися на ідеологічну полеміку, яка обумовлює збереження і розвиток між ідеологічної конкуренції. Така конкуренція матиме дійсний успіх лише тоді, коли ідеологічна дискусія поєднуватиме не лише носіїв протилежних ідеологій, спрямованих на цілковите спростування думок і поглядів опонента, а ідеологів, які здатні толерантно ставитися до аргументів протилежної сторони, не прагнучи до тотального руйнування поглядів своїх супротивників, а навпаки збагачуючись їхніми ідеями, шукаючи в них раціональне зерно, яке дає змогу дійти до ідейного консенсусу.

Ось чому ідеологічна конфронтація, на мою думку, є таким політичним явищем яке не повинне мати місце у нашій країні - вона приводить до дестабілізації політичної ситуації і може мати далекосяжні негативні наслідки.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЯГНЕННЯ КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

2.1 Глобальні виклики як об'єкти досягнення консолідації суспільства

Захист довкілля.

До таких проблем належить глобальна проблема, яка має назву. Захист довкілля від руйнівної діяльності людини. Деякі політологи вважають, що цю проблему варто віддати на розгляд екології, але це суттєво невірно.

На нашу думку, захист довкілля не тільки є необхідним але він має знайти своє місце в ідеології як кожної людини, так і стати об'єктом досягнення ідейних узгоджень між різними ідеологічними напрямками в Україні.

Кінець XX початок XXI ст. характеризується дедалі помітнішою експансією політичного екологізму, позиції якого особливо, зміцнилися після Чорнобильської катастрофи, створивши сприятливі умови для суспільно-політичного консенсусу різних ідейних угруповань і носіїв різноманітних ідеологічних доктрин. Якщо ідеологія "зелених" в Україні піддає гострій критиці технократизм (на їх думку техніка вже давно вийшла з-під контролю людини створивши неминучу загрозу її існуванню), то інші ідеології більш-менш терпимі до цього питання, хоча і не відкидають екологічної небезпеки, яка може спричинити значну шкоду довкіллю.

Підґрунтям досягнення суспільно-політичного консенсусу у цьому питанні є критика технократизму інструменталістського ставлення до природи як до об'єкту людської експлуатації, переосмислення кількісного розуміння прогресу суто як економічного зростання.

Варто зауважити, що зараз в Україні, як і в усьому світі, не існує жодної ідеології, яка б намагалася ухилитися від вирішення екологічних проблем. Цьому сприяє і суспільна думка, яку підтримують засоби масової інформації. Ми живемо у складному, буремному світі, де, нажаль, екологічні катастрофи стають вже не винятком, а нормою життя.

Якщо відкинути ідеологему "зелених" про необхідність реформування традиційних політико-світоглядних систем та ціннісних орієнтацій сучасного суспільства, можна знайти в їх ідеології раціональне зерно, а саме: людина повинна дбати про свій дім, яким є Земля.

"Ідеологія війни" і боротьба за мир.

Іншим питанням, яке повстає перед людством і яке можна вважати глобальним, є проблема війни і миру. Створення зброї масового знищення як ядерного арсеналу, так і бактеріологічної зброї в будь-який момент може викликати загальнолюдську катастрофу з непередбаченими наслідками. ХХ ст. створило так звану "ідеологію війни", в основу якої було покладено вирішення політичних протиріч силовими засобами. Ця ідеологія не знайшла підтримки в українському суспільстві, хоча плідно розквітла у реакційних колах США, Англії, та деяких країнах Близького Сходу.

Досягнення суспільно-політичного консенсусу на ідейній основі передбачає боротьбу за мир в усьому світі, заборону зброї масового знищення, сприяння мирним переговорам і урегулювання міждержавних конфліктів мирним шляхом. Це головне гасло міжнародної політики нашої країни, з яким згодні усі ідеологічні течії України.

Міжнародний тероризм.

"Ідеологія війни" поставила перед людством ще одну проблему. Ця проблема - це міжнародний тероризм. Немає на світі людини яка б не чула про терористичні акти, найбільшим з яких став теракт у Нью-Йорку 11 вересня 2001 року. Прийняття законів про міжнародний тероризм в різних країнах світу, слугує прикладом досягнення консенсусу у цьому питанні.

Різні політичні партії в Україні, рухи, об'єднання, включаючи і релігійні, гостро засуджують тероризм, пропонують форми і методи боротьби з ним. Тут ми можемо сказати про досягнення повного суспільно-політичного консенсусу з цього питання.

2.2 Пошук оптимального механізму збалансування стабільності та наступності публічного управління

Попередньо ми розглянули досягнення суспільно-політичного консенсусу з питань демократії, влади, законодавства, екології, війни і миру, тероризму. Зараз треба розглянути ще одне важливе питання, без якого існування будь-якої держави було б сумнівне. Це питання управління країною. Україна, як інші країни, посткомуністичного суспільства, дуже гостро поставила питання про створення нової, не бюрократичної і партократичної системи управління, яка б відповідала інтересам народу як в економічному, так і в політичному житті.

Політичний процес в Україні сьогодні характеризується тим, що значна частина населення України невдоволена і з недовірою сприймає діяльність органів влади і посадових осіб. Принаймні таку картину стабільно фіксують численні опитування громадської думки.

Причиною цього є: відсутність політичних позитивних результатів управлінської діяльності, безперервне з'ясування стосунків у "верхах", небажання брати на себе відповідальність, безконтрольне використання бюджетних коштів. Політичне життя в Україні стає все більш ідеологізоване, тобто відбувається суттєвий вплив різних ідеологічних теорій на політичне життя.

Найскладнішим, але і найважливішим моментом, на наш погляд, є пристосування публічного управління до умов політичної демократії, яка в свою чергу передбачає наявність багатьох ідеологічних доктрин, які можуть як співіснувати на ідейному ґрунті, так і бути, суто протилежними. Ідеться

також, про забезпечення політичної стабільності за умов розширення участі населення в управлінському процесі та суттєвого зростання ролі представницьких установ.

Варто нагадати, що тоталітарний режим залишив свої ідейні наслідки, носіями яких була правляча еліта. Це, насамперед, нівелювання існуючих суспільних інтересів, можливість задоволення індивідуальних владних амбіцій виключно в лавах правлячої партії, детермінованість доступу до влади, підтримка партійних структур, ідеологічна монополія, репресії проти опозиції.

Руйнація цього складного механізму привела до легалізації різноорієнтованих ідейних теорій та загостренню суперництва їх носіїв. Все це створило дуже складні умови не тільки для досягнення суспільно-політичного консенсусу, але і для існування толерантності взагалі.

В Україні кінця 90-х років минулого століття виникає дуже цікаве явище яке можна назвати "ідеологічною традицією". Це явище можна характеризувати як пристосування старої ідеології правлячої комуністичної еліти до нових умов. "Ідеологічна традиція" - це ідеологія управлінської бюрократії, яка всебічно відстоює своє всевладдя і гальмує утвердження політичної демократії. Носії такої ідеології тільки на словах підтримують демократію, висуваючи ідеологічні постулати, які були орієнтирами діяльності старого управлінського апарату.

Досягнення консенсусу з такою ідеологією є не тільки неможливим, але і шкідливим, але тим паче він має місце в сучасній Україні і вже привів до часткового виведення структур виконавчої влади з-під представницьких установ як у центрі, так і в регіонах і використання з цією метою інституту одноосібного глави держави.

Сутність інституціонального конфлікту у верхніх ешелонах української влади, якщо спиратися саме на розбіжності у політичних ідеологіях і абстрагуватися від привнесених в нього суб'єктивних моментів, полягає в

пошуку оптимального механізму збалансування, з одного боку потреби стабільності та наступності державного управління і, з іншого - необхідності певного узгодження змісту і форми управління найбільш вагомими суспільними інтересами, які мають місце в парламенті.

Ідейні розбіжності в ставленні до інституту одноосібного глави держави з широкими повноваженнями, який був запозичений із практики зарубіжного конституціоналізму і збагатився цілком вітчизняним засобом обмеження впливу законодавчої влади (і представницьких установ на місцях) на виконавчу владу, привів до загострення ідеологічного конфлікту між "лівими" і "правими" течіями в Україні.

Досягнення консенсусу з цього питання дасть змогу відійти від конфронтації поглядів і приведе до порозуміння у вирішенні державних проблем. Виконавча влада має бути менш обмеженою, що дасть змогу більш демократичного її застосування з одного боку, але з іншого має бути і "контрольована зверху", тобто діяти згідно з прийнятими законами, що запобігатиме зловживанню владою на місцях.

Досягненню суспільно-політичного консенсусу заважає і те, що:

- уряд, як вищий орган у системі органів виконавчої влади, практично весь час перебуває під загрозою відставки, тому що існують дуже суттєві ідеологічні розбіжності, які не сприяють плюралізові думок із-за гострої конфронтації;
- державне управління в Україні сьогодні не функціонує в режимі законності, коли всі правові акти та організаційні дії державних органів мають здійснюватися виключно на підставах існуючих законів. Тут можна говорити і про блокування прийняття деяких законів за відсутністю консенсусу та ідейних розбіжностей;
- не існує єдиної бюджетної політики. Попри величезні труднощі і проблеми прийняття кожного чергового бюджету на наступний рік, поза сумнівом є факт: заплановані бюджетні видатки це одне, а практика

витрачання народних коштів, це щось зовсім інше. Гостро ставиться проблема про зловживання, яка набуває не тільки ідеологічної забарвленості, а переростає у політичну конфронтацію;

- кадрове забезпечення державної служби має бути деполітизоване.

Насправді це не так. Йдеться про ідеологічну обробку державних службовців, про залучення їх у між партійну і між фракційну боротьбу, що робить їх виконавцями чужої волі або веде до безвідповідальності;

- державно-управлінська діяльність сьогодні значною мірою будується на засадах бюрократичного централізму (який за радянських часів мав назву демократичного централізму). При цьому гарантується втручання в діяльність нижчих ланок управління, яке може бути не тільки повним, але і частковим, і які в такий спосіб позбавляються самостійності. Дискреційна (здійснювана на власний розсуд) влада на нижніх щаблях держапарату розглядається як нонсенс, а на вищому рівні управління - як норма.

Суспільно-політичний консенсус, який забезпечить стабільність та наступність державного управління за таких умов може спиратися на два комплекси пропозицій. Перший комплекс спрямований на встановлення певного контролю за демократичними процедурами формування і діяльності представницьких установ з метою забезпечення в них пріоритетної ролі представникам та інтересам національної правлячої еліти. Це стає необхідним тому, що політична практика сучасної України переконливо показала проблематичність формування стійкої політичної коаліції, ціллю якої є підтримка правлячого угруповання.

Україна - це країна із значним рівнем політико-ідеологічного протистояння, показником якого є те, що жодна з загальнонаціональних виборчих кампаній останніх років не засвідчила домінування якоїсь однієї політичної сили, але чітко позначила регіональні відмінності політико-ідеологічних орієнтацій. Створити за цих умов широку коаліцію можна лише

з врахуванням плюралізму ідей та толерантного сприйняття кожної ідеологічної доктрини.

Другий комплекс пропозицій націлений на підтримку політичної демократії, яка спирається на досвід розвинутих країн.

При цьому, треба пам'ятати, що досвід демократичних пріоритетів не повинен бути сліпо перенесений на український ґрунт.

Тут варто згадати про українську ментальність та національну ідею, які не можна скидати з важелів суспільно-політичного розвитку. Отже, забезпечення стабільності державного управління в умовах зміцнення політичної демократії вимагає проведення адміністративної реформи для пристосування управлінського апарату до демократичних інституцій і процедур з урахуванням ідейної толерантності і плюралізму ідей.

Політичний плюралізм та консолідація суспільства.

Для досягнення консенсусу в українському суспільстві важливим є також політичний плюралізм під яким розуміються рівні гарантовані Конституцією і законами України можливості боротьби за державну владу, а також впливу на неї різних соціальних груп через відповідні політичні партії, конституційно-правовий статус який регулюється законом.

Ми знаємо, що головним носієм політичної ідеології в широкому сенсі є політична партія, яка також може керуватися або керується своєю партійною ідеологією, яка в свою чергу, або відповідає більшою частиною ідеології політичній, або ні. Ось чому політична партія може розглядатися як елемент громадянського суспільства і відповідати інтересам цього суспільства або, його частині на чолі з державною, тобто виконувати свою, природну функцію лише за умови наявності у неї соціальної бази. Без урахування цього політична партія, прийшовши до влади, може задовольнити або тільки свої вузько партійні, або інші несуттєві інтереси, не пов'язані зі створенням умов для соціально-економічного і культурного розвитку суспільства.

З цього можна зробити висновок, що політичний плюралізм, як основа соціально-політичного консенсусу, і як принцип конституційного ладу не може існувати без плюралізму економічного і навпаки. Ось чому політичний плюралізм гарантує демократію в економічному житті, а демократія в економіці, в свою чергу забезпечує вільний розвиток всіх форм власності, що стає неможливим без політичного плюралізму. Ми бачимо наявність взаємообумовленості і взаємодії цих двох політологічних категорій.

Наявність в Україні різних політичних партій, а також суспільно-політичних об'єднань і рухів не може слугувати доказом демократичних перетворень без досягнення консенсусу не тільки у політичному житті, але й в економіці.

Шлях політичного консенсусу при наявності політичного плюралізму, який закріплений у Конституції України не є легким; тому що:

- суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної ідеологічної та економічної багатоманітності і жодна ідеологія не може визнаватися державою як, обов'язкова, а держава, в свою чергу, має гарантувати свободу політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законом;
- громадяни України як ідеологічні носії мають право на свободу об'єднання у політичні партії для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення своїх політичних, економічних соціальних, культурних та інших інтересів.

Як ми бачимо, втілення в життя політичного плюралізму, разом з іншими принципами конституційного ладу створило нову політико-правову ситуацію, яка гарантує вільний розвиток суспільного життя. Ось чому при досягненні суспільно-політичного консенсусу важливо враховувати і те, що гарантування свободи особистості, яка визначається тим, що над нею може існувати тільки влада закону, обумовлює, різнобарвність ідейних проявів як форм і засобів самовираження в тому числі в галузі політичної діяльності.

Треба також не забувати і про те, що політичні партії відокремлюються від держави, що є важливою передумовою формування громадянського суспільства з урахуванням ідеологічних доктрин.

Ідеологічні засади консолідації у міжпартійних відносинах.

Ми дуже близько підійшли до розгляду міжпартійного консенсусу, який має місце у розвинутих демократичних країнах і тільки зароджується в Україні у гострих суперечках під час партійних дебатів в боротьбі за владу, показником яких є вибори до Верховної Ради. Ми вже казали, що кожна політична партія є носієм не тільки політичної ідеології свого зразку взагалі, але і партійної ідеології зокрема.

Досягнення консенсусу на ідеологічній основі пов'язане не з партійною ідеологією, яка має відокремлений характер і пропагує тільки суто партійні ідеологеми. Політична ж ідеологія має більш плідне підґрунтя для досягнення консенсусу, тому що спирається на реальну суспільно-політичну і економічну ситуацію, яка склалася в Україні, і яка пов'язана з економічною політикою уряду.

Способами досягнення міжпартійного консенсусу можна вважати наступні:

- пошук спільних ідейно-політичних цінностей, до яких належить підтримка демократичних перетворень в Україні, зміцнення державної влади завдяки зважуванню інтересів як класів так і соціальних груп населення, заборона пропагування людиноненависних ідей, до яких належить ідеологія фашизму, тероризму тощо;
- реалізація у боротьбі за владу спільних політичних програм під час об'єднання у партійні блоки, або адаптування до інших політичних програм інших партій з метою недопущення ідейно-політичної конфронтації, чому сприяє ретельне вивчення партійних документів різних політичних партій та угруповань з метою пошуку прийнятих до спільного використання ідейно-політичних концепцій;

- залучення підтримки населення як передумови досягнення суспільно-політичної злагоди не тільки під час виборів але всюди і завжди, чому сприяє вирішення нагальних питань в економіці, політиці, культурному житті.

При цьому варто ще раз звернутися до співвідношення плюралізму ідеологій (який ми розглянули на прикладі політичних партій) і суспільно-політичного консенсусу. Плюралізм ідеологій, на перший погляд, створює питома підґрунтя для досягнення консенсусу, але при глибшому аналізі ми бачимо, що існують значні протиріччя. Першим протиріччям можна вважати кількісність ідейно-політичних течій, які за сприятливих умов демократичного суспільства формують свої політичні партії. Відмова від консенсусу проводиться з метою збереження їх як окремих політичних інституцій.

Тобто ідейно-політичні розбіжності в політичних доктринах можуть носити штучний характер і приводити до необумовленої конфронтації ідей і поглядів.

Другим протиріччям може вважатися те, що плюралізм в ідеології може мати чисто декларативний характер, не маючи під собою достатньої ідейної бази. Такий плюралізм перетворюється на плюралізм партійних гасел досягнення суспільно-політичного консенсусу на основі яких, є не тільки проблематичним, але і шкідливим для всього українського народу.

Третім протиріччям є відхід від обговорення нагальних проблем з метою досягнення консенсусу, де ідеологічна толерантність підміняється завуальованою конфронтацією. Це ми бачимо на прикладі "лівих" і "правих" течій в Україні, а саме на прикладі таких партій, які підтримують комуністичні ідеї.

Політичний плюралізм і опозиція.

Розвиток плюралізму ідей в Україні породив ще одне політичне явище, яке має місце в усіх розвинених демократичних країнах світу, це явище має

назву "відкрита політична опозиція".

Політична опозиція існує у будь-якому політичному режимі. Проте лише у демократичному вона має відкритий характер, видає свої друковані органи захищена правовими нормами. В авторитарному режимі політична опозиція користується напівлегальними методами: в тоталітарному вона загнана у підпілля і діє нелегально. Соціальною базою опозиції є інтелігенція, найбільш політизований громадський прошарок суспільства, інтелектуальний опір якої проявляється навіть тоді, коли вона повністю лояльна до правлячого режиму. У суспільно-політичному житті України має місце економічна опозиція, яка заважає проведенню економічних реформ, підтримує страйковий рух, соціальна опозиція і опозиція духовна. Всі ці форми опозиції набули політичних рис, бо вимагають зміни влади або її політики.

Отже, головним елементом політичної опозиції є політичний плюралізм, який вбирає в себе такі поняття як "свобода вибору", "демократія участі", "рівність можливостей", "важливість протилежностей".

Прихильники плюралізму бачать можливість реалізації ідеї соціального прогресу на шляху соціального і політичного різноманіття, а не соціальної однорідності. Таке уявлення підкріплюється і науковими розробками, які доводять, що саме диференціація елементів та функцій є одним з найважливіших показників розвиненості суспільства.

Виходячи з того, що головним джерелом прогресивного розвитку суспільства є вільне самовираження індивідуальних і групових інтересів, що включає не лише співробітництво, а й конкуренцію й навіть конфлікт між ними, можна сказати, що вони є "стимуляторами" політичної системи.

Отже, виникає питання, чи суспільно-політичний консенсус взагалі необхідний, чи наявність повного консенсусу в ідеологічній сфері не приведе до суспільного застою? Що це таке повний консенсус і чим він відрізняється від часткового?

На нашу думку, опозиція у демократичному суспільстві є своєрідним стимулятором прогресу, вона примушує владні структури рахуватись з її потребами: в ідеологічній практиці - з ідеями.

Тут ми можемо сказати про так звану "боротьбу за консенсус", де досягнення консенсусу веде до політичної стабільності. Але повний консенсус ідей неможливий, про це свідчить соціально-політична практика розвинутих демократичних країн, де завжди має місце лише деяка спорідненість ідей. Політичне життя суспільства взагалі, і українського суспільства зокрема, можна розглядати як єдність і боротьбу протилежностей, де суспільна стабільність ґрунтується на стабільності ідеологічній. Змінюється ідеологія, або ставлення до окремих економічних, громадських, політичних, культурних реалій і змінюється життя. Це дуже добре видно у перехідних суспільствах, які не дійшли до гострої конфронтації, якою може бути громадянська війна, тільки завдяки консенсусу ідей, або як вважають деякі сучасні політологи, "лівого" напрямку, завдяки слабкості опозиції.

Частковий консенсус досягається завдяки компромісу, на який повинні йти владні структури під час загострення політичної ситуації в країні. Прикладом цьому може слугувати жовтень 1990 року коли на сесії Верховної Ради була застосована практика політичного узгодження. Верховна Рада прийняла пропозицію узгоджувальної комісії під впливом студентського голодування і прийняла рішення згідно з вимогами студентів. Тут ми маємо приклад компромісу, який сповідував частковий консенсус. Частина студентських вимог була прийнята, хоча і з певними застереженнями, а через деякий час були внесені суттєві поправки до Конституції, що наблизило Україну до здобуття незалежності.

Досягнення політичного узгодження, а потім і часткового консенсусу, не обійшлося без позитивної ролі політичних лідерів. З цього випливає висновок, що об'єднуючи інтереси політичних груп, що не ввійшли до

правлячої коаліції, опозиція - меншість у законодавчому органі розширює своє поле діяльності, поглиблює соціальну опору. Ідейне, забарвлення опозиції може бути цілком протилежним щодо ідеології правлячої верхівки наприклад, при тоталітаризмі. При прийнятті доленосних рішень, що стосується міжнародної політики, долі держави, практика політичного консенсусу застосовується більшістю, а саме в загальній соціально-політичній стабільності. Офіційна влада повинна в Україні вдаватися до політичного узгодження з опозицією, йти навіть на поступки в умовах кризових ситуацій.

Розглядаючи практику політичного узгодження можна зробити наголос на те, що в окремі періоди історії консенсус опозиції і більшості є показником того, що в українському суспільстві переважає політичний розум над політичним екстремізмом. Зараз, у новому парламенті практика політичного узгодження стає нормою, а частковий політичний консенсус обов'язковим.

Це зовсім не свідчить про те, що опозиція відмовляється від боротьби за владу, найважливішим інститутом котрої є масова політика, а саме участь у виборчих кампаніях і постійний вплив на масову думку. У сучасній українській політології існує термін - "ідейна атака", яка характеризується намаганням прищеплення своєї ідеології широкому загалу.

До ідейної атаки дуже часто вдається опозиція з метою залучити до своїх шеренг якомога більше людей. Однак треба пам'ятати, що лише виборчий процес дає змогу вирішити, хто складає більшість, а хто лишається в опозиції. При цьому постійно діючий інститут громадської думки, форми прямої демократії застосовується опозицією легально при демократичному режимі, а також максимально дієво.

Найважливішим інститутом політичної опозиції є громадська думка і вибори. Саме через цей інститут повною мірою розкриваються ідеологічні доктрини опозиції. Через громадську думку політична опозиція впливає на

процес прийняття бажаних політичних рішень, на включення своїх представників у політичний процес, на його інститути і норми.

Варто зазначити, що такими методами політична опозиція намагається досягти соціально-політичного консенсусу, правда, з урахуванням своїх інтересів або, навіть, затвердження свого диктату. Ось чому опозиція завжди використовує найпоширеніший шлях впливу на громадську думку - засоби масової інформації, які розглядаються політологією як "четверта влада".

В демократичному суспільстві, де існує свобода слова, через цю форму опозиція інформує про свою позицію, висловлює судження з принципових питань, доводить оцінку явищ, подій, вчинків, поведінки окремих осіб правлячої партії, уряду, тощо. При цьому опозиція свідомо загострює політичну обстановку, яку вона намагається використати на наступних виборах. Публічне обговорення дій, політики тих, у чиїх руках влада, є запорукою того, що правляча еліта не буде цією владою зловживати.

Отже, політичну опозицію можна розглядати як своєрідний контроль за владою. Політична опозиція, як ми вже говорили, намагається дійти до порозуміння з широкими верствами населення з метою досягнення суспільно-політичного консенсусу з ними.

При цьому вона зважає не тільки на плюралізм ідеологій але і на ідейну толерантність. Таким чином вона здобуває авторитет і запоруку перемоги на наступних виборах.

Єдності дій у боротьбі за перемогу опозиція може досягнути не лише завдяки консенсусу з метою об'єднання протилежних уряду політичних сил, але і ураховуючи наступний досвід:

- функціональний імператив системи, який представляється в представництві інтересів і спирається на ідеологію, іншими словами, перетворення своїх соціально-політичних вимог у політичні альтернативи в рамках політичної системи;

- законодавча робота для встановлення загальних правил діяльності у суспільстві;
- застосування правил, через участь у виконавчій роботі;
- інтерпретація правил через участь у судовій функції.

Політична опозиція завжди постійно дбала про консенсус, який необхідний для відтворення її структури, для включення своїх представників у соціально-політичне життя, для політичної комунікації, для підтримки самої себе з ціллю власної стабілізації.

Отже, можна зробити висновок, що для української опозиції існує два види консенсусу:

- частковий, витоком якого є плюралізм ідеологій в українському суспільстві, і який базується на ідейно-політичній толерантності з Урядом, з метою досягнення порозуміння у найважливіших питаннях внутрішньої і зовнішньої політики України;
- повний, який є необхідним для згуртування і об'єднання усіх політичних і ідейних течій опозиції для досягнення спільної мети, якою є боротьба за владу через вибори у Верховну Раду.

Другий вид консенсусу реалізує себе у таких найважливіших для опозиції інститутах організованої політики, як партія, фракція у парламенті, тіньовий кабінет міністрів, коаліційний уряд, передвиборчий блок партій і громадських організацій та ряд інших. Ці форми, якщо вони набувають організованого вигляду, спричиняють процес структурованості політичної системи. Інституціоналізм політичної опозиції виявляє себе і через політику впливу, до якої належать групи тиску та групи інтересів. Останні забезпечують постійний рівень активності опозиції зворотній зв'язок між її структурами та виборцями, громадянським суспільством, між фракціями та урядовими державними організаціями.

Групи тиску та групи інтересів можуть бути використані і у першому виді консенсусу, методами якого є лобізм та корпоративні зв'язки. Ці

інституціональні елементи забезпечують взаємні консультації в парламенті різних фракцій інформаційний обмін та ступень довіри.

Таким чином, політична опозиція завдяки досягненню двох видів соціально-політичного консенсусу і з урахуванням її структурованості та конституціоналізму, сприяє системному розвитку політичного організму, становленню громадянського суспільства і правової держави.

Досягнення консенсусу щодо проблем етнополітичної ситуації.

Хоча національне питання не стає в Україні дуже гостро треба приділити йому увагу. Сьогодні етнополітична ситуація в Україні, з одного боку, характеризується відсутністю широкомасштабних міжнаціональних конфліктів, що створювали б загрозу національній безпеці, а з іншого нерівномірним розвитком етносів і тенденцію загострення стосунків між національними утвореннями. Річ у тім, що кожній нації притаманний свій окремий від іншої менталітет, складовим елементом якого є ідеологія. Крім того нація, етнічні групи, існуючі в суспільстві, в процесі взаємовідносин між собою не можуть ідеально вирішити соціальні, економічні, культурні, політичні, правові, мовні та інші питання. Тому нерозв'язані національні проблеми як об'єктивна реальність існуватимуть доти, доки будуть нації, народності, етнічні групи, особливо в багатонаціональних країнах. Ось чому дуже важливим питанням стає досягнення міжнаціонального (або міжетнічного) консенсусу.

Етнополітична стабільність чи нестабільність обумовлена загостренням суперечностей національних проблем, стан яких є одним з показників соціально-політичної ситуації в країні. Тенденцією загострення міжетнічних відносин, які заважають досягненню консенсусу, обумовлюють такі суттєво-об'єктивні причини, як незадовільний економічний і соціальний розвиток держави, значне погіршення матеріального становища більшості населення, зростаючий розрив між доходами верхівки суспільства й основної маси

народу, протистояння регіонів, що мають різні економічні показники, історичні традиції та орієнтації, конфесійні та етнічні особливості.

На цьому тлі виникають політичні сили, які і не мріють про суспільно-політичний консенсус, а намагаються ідейно обумовити протилежні погляди на облаштування регіонів, розв'язання суспільних проблем, важливих питань життєдіяльності етносів, посилюють політичну напруженість і висувають на перший план історичні, економічні, політичні відмінності регіонів, які, на їхній погляд можуть стати в майбутньому незалежними територіями, або ж приєднатися до інших держав.

Тут ми стикаємося з ідеологією деяких організацій та суспільно-політичних течій, які намагаються перекроїти історію. Деякі суспільні організації Росії, Румунії, Польщі, Угорщини, Словаччини вели відкриту пропаганду за вилучення з території України певних прикордонних регіонів. Вони підтримують сепаратистські ідеї, антиукраїнську політику. Аналізуючи складну міжетнічну ситуацію у Західній Україні ще на початку XX ст. від цього застерігали і В.Винниченко і Іван Франко.

В Україні існують, також, національні меншини, які прагнули б розмовляти своєю рідною мовою, до таких належить словаки, угорці і поляки. Ці етнічні меншини різко засуджують русифікацію і підтримують впровадження української мови як державної і для суспільно-політичного життя.

В Україні існує всебічна толерантність щодо національних меншин. Прикладом цього слугує те, що етнічні меншини в цілому наділені тими самими правами і свободами, що і представники національної більшості, а в деяких випадках і більшими, коли обіймають державні посади. Але незважаючи на те в Україні постійно виникає ситуація, коли етнічні меншини намагаються протиставити свої суто національні інтереси інтересам всього українського народу, спираючись на свою етнічну винятковість і національну культуру.

Незважаючи на коректність і терпимість у вирішенні етнічної проблеми, етнічні меншини відчують певну загрозу з боку етнічної більшості, яка може привести до асиміляції невеликих національних утворень. Нажаль, така, загроза реально існує і підтверджується практикою більшості країн. Враховуючи це етнонаціональна політика спрямовується на створення і захист однакових юридичних і практичних засад діяльності етнічної більшості і етнічних меншин. Демократична етнонаціональна політика України заснована на таких принципах, як рівноправність і самовизначення народів, недискримінація одного народу іншим, суверенітет, територіальна цілісність держави, право на мир, безпеку і всебічний розвиток, надання меншинам додаткових прав і привілеїв.

Досягненням консенсусу у проблемах етнічної політики гарантується правовим забезпеченням вищезазначених принципів, а також перспективами розширення прав і свобод національних меншин, що свідчить про те, що Україна своїми політичними підходами до питань життєдіяльності етносу, які запроваджені в практику правовими нормами, посідає в Європі чисельне місце.

Однак, протиріччя, що виникають у міжетнічних відносинах, на яких ми зупинилися вище, вимагають від України гуманізації міжетнічних відносин деідеологізацію їх (йдеться про ідейну толерантність, при якій відбувається взаєморозуміння з різних питань суспільного життя), підвищення їх стабілізуючої ролі в соціально-політичному середовищі держави при цьому важливо використати міжнародний досвід цивільного розв'язання прав етнічних меншин.

Ідеологія етнічних меншин з одного боку спирається на хотіння брати участь у вирішенні важливих проблем державного будівництва з урахуванням своїх суто національних вимог і інтересів, з другого боку виникає страх перед асиміляцією більш чисельною більшістю населення України, а саме етнічних українців. Як ми бачимо, у самому сприйнятті

дійсності, у самій ідеології національних меншин виникає серйозне протиріччя. Ця проблема має об'єктивний характер і виникає в надрах етносу у багатонаціональних країнах. Але існують і суб'єктивні причини. До них належить небажання політичних лідерів займатися етнічним питанням, скидання його з важелів внутрішньої політики із-за його несуттєвості.

Такий підхід може загострити міжетнічні відносини, викликати зневагу до людей інших національностей як у етнічних українців, так і у національних меншин до українців. Досягнення злагоди при цьому утруднюється.

Щоб не допустити суттєвих помилок треба керуватися Декларацією Генеральної Асамблеї ООН про права осіб, які належать до національних, релігійних і мовних меншин (1992 р.) та загальнонаціональними документами суб'єктів федерації і територіальних автономій. Вони розкривають специфічні заходи щодо захисту національних і мовних груп, місцевих автономій, вживання рідної мови, функціонування засобів масової інформації, культурно-освітньої сфери. Все це сприяє досягненню суспільно-політичного консенсусу.

Але існує і те, що йому заважає. Як ми бачимо, міжнародне право, не закріплює за етнічними меншинами права на самовизначення, яке визнається за народом. З огляду на це повстає ряд питань, що пов'язані з захистом прав етнічних меншин в Україні, більш всього це стосується росіян, угорців, поляків, румунів та інших з боку "материнських" держав. Як має ставитися Росія до росіян, які мешкають за кордоном, наприклад, в Україні, а Польща до поляків, які не живуть в Польщі?

Міжнародне право не передбачає ніяких відношень і ніяких стосунків, які юридично пов'язані з захистом прав цих людей. І поляк, і росіянин, що живе в Україні, юридично є громадянином нашої держави і мусить виконувати усі закони що діють. Він має такі ж ті самі права як і етнічний

українець, хоча ідеологічно (можна сказати, і культурно) тяжіє до Росії або до Польщі.

Таке тяжіння деякі керівники їх "рідних" держав всупереч міжнародним правовим нормам намагаються використовувати для створення політичної дестабілізації в Україні, висловлюючись за надання етнічними меншинам особливих прав для захисту їх інтересів. Як ми бачимо, це порушує толерантність з обох боків і заважає суспільно-політичному консенсусу. Наша держава не порушує політичних і правових зобов'язань щодо захисту етнічних меншин, тобто діє згідно міжнародних норм, і це не дає права втручання деяким країнам, насамперед Росії у внутрішні справи України, мотивуючи це захистом від дискримінації своїх співвітчизників.

Пропагуючи таку політику, яка спирається на підтримку великодержавного шовінізму, що плідно розквітав у колишньому СРСР, створюється ідеологія, де затверджується виключність російської нації, говориться про її пріоритет над іншими націями і народностями, які мешкають в Україні.

Цими проявами є небажання вивчати українську мову, ведення агітації про реанімацію колишнього СРСР або створення на його прикладі, аналогічної держави, де привілеями користуватиметься виключно російськомовне населення. І це робиться незважаючи на те, що міжнародне цивілізоване співробітництво організації етнічних меншин в Україні сприяє стабілізації соціально-політичної ситуації. Воно служить захисту прав етнічних меншин, пошуку взаємоприйнятих форм і методів розв'язання соціальних економічних, культурних, політичних проблем зусиллями різних етносів.

Міжнаціональній згоді сприяє надання права на встановлення контактів етнічних меншин однієї країни з громадянами інших держав, що мають спільне етнічне походження, культуру, релігію і зафіксовані в

міжнародних правових і політичних актах і знаходять підтримку широкої громадськості і владних структур багатьох держав.

Політико-соціальному консенсусу сприяє процес інтеграції етнічних меншин у суспільство, який має місце в Україні.

Він має наступні прояви:

- зосереджується увага на участі етнічних меншин у розробці і прийнятті загальнодержавних рішень;
- представництві інтересів етнічних меншин у центральних органах влади.

Гармонізації міжетнічних відносин сприяє міжнародний досвід, на який спирається Україна, намагаючись поєднувати (не завжди ефективно і послідовно) політику українізації з кропіткою роботою всебічного захисту національних меншин, формування і розвитку демократичних інститутів для забезпечення прав і свобод людини.

Розробляється також система державного регулювання етнокультурних процесів, у виконавчих структурах багатьох областей України створено підрозділи у справах національностей. Отже, міжетнічний консенсус сприяє національній безпеці України і спирається на Конституцію України і такі закони як "Про мови в Україні", "Про громадянство в Україні", "Про національні меншини в Україні", "Про освіту", "Про національну культуру".

Висновком з попереднього можна вважати те, що політико-правові акти держави спрямовані на гарантування культурно-національної автономії етнічних меншин, створюючи базу для формування національної свідомості та самовизначення у таких формах і межах, що не підривають територіальну цілісність держави, національний мир і злагоду в країні.

З цього виникає, що перед місцевими органами влади в процесі реалізації державної політики у галузі міжетнічних відносин виникають такі завдання:

- подолання відчуження, що виникли між окремими етнічними групами у регіонах, наприклад, між українцями і циганами;
- утворення належних умов для забезпечення конституційного положення про права осіб із національних меншин, а також їх дієвий захист, як владними структурами, так і незалежними громадськими формуваннями;
- вирішення на міждержавному рівні питання облаштування депортованих осіб;
- формування високої культури міжетнічного спілкування, щодо узагальнюючих показників суб'єктів спілкування в багатоетнічному середовищі, спрямованих на реалізацію своїх задумів, розвитку соціокультурної та інших форм діяльності національних суб'єктів.

Отже, сукупність ідей, уявлень, форм, методів необхідних для спілкування, створює платформу переосмислення минулого та становлення сучасних соціальних, політичних і культурних орієнтирів, здатних забезпечити нормальні відносини з різними етнічними утвореннями як невід'ємний елемент соціально-політичної стабільності в регіоні; цьому сприяє досягнення громадянського миру на основі взаємної поваги, щирості, національної самобутності з урахуванням інтересів інших етносів, їх співробітництва для виконання і вдосконалення людини, не погіршуючи етнонаціональних параметрів національної безпеки.

Культура міжетнічного спілкування є своєрідною духовно-моральною системою. Вона спрямована на розвиток творчого потенціалу етносу, взаємодію з надбаннями інших націй і загальнолюдських цінностей. Взаємовідносини людей, етносів розкриваються в їхньому ставленні до інших індивідів, де і проявляються боротьба, злагода, довіра, консенсус, терпимість або ж нетерпимість, ненависть, фанатизм, що і характеризує їхню ідеологію.

Досягнення суспільно-політичного консенсусу на етнічному рівні передбачає культуру міжетнічного спілкування, яка має історичну і

національну специфіку і має бути досягнута шляхом зняття недовіри між різними етнічними групами. Як багатопланове явище, ці конфлікти розгортаються в трьох сферах економічній, політичній, культурній, в останній дуже важливу роль починає відігравати саме ідеологія. Це різна інтерпретація культурних норм і цільових настанов суспільства, тип культури, внутрішній світ людини, характер свободи, трактування вищих людських цінностей: добра, справедливості, блага. Ось чому виникнення між національних конфліктів на ідейній основі, як правило, має спільний сценарій.

Нестабільними можна вважати західні і південно-західні регіони, саме Волинську, Закарпатську, Львівську, Одеську, Чернівецьку області. В них сформувався специфічний господарський комплекс з регіональними особливостями системної кризи, з нерозв'язаними проблемами етнокультурного, соціального, екологічного характеру, притаманними регіонам з соціально-політичним напруженням, що виникає під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників.

Західні регіони поступово вирішують ці проблеми на основі досягнення міжетнічної толерантності з іншомовним населенням, що надає можливість етнічним меншинам, які не чисельні у цих регіонах знайти своє місце в соціально-політичній організації суспільства або вписатися в етнокультурний простір країни. З свого боку етнічні меншини цих регіонів самі намагаються досягти консенсусу і порозуміння з етнічними українцями, завдяки підтримці правової основи, створеної державою.

Політика етнічного плюралізму нашої держави спрямована на ширше співіснування, розвиток культури, традицій в єдиному поліетнічному просторі, духовне та культурне відродження як форми консолідації етносу, збереження його цілісності в інтернаціональному оточенні.

Досягненню суспільно політичного консенсусу сприяють певною мірою, створені умови міжетнічних взаємин, а також розвиток і

самозбереження етнічних спільностей, а дестабілізацію в регіонах викликають неоднозначні і суперечливі процеси в етнічному середовищі, які засвідчують чітку тенденцію політизації етносів, національно-культурних організацій, типізацію особи.

Тобто для утвердження національної безпеки необхідна раціоналізація національної політики, вміле управління всіма процесами життєдіяльності етносів.

Отже, можна дійти до висновку, що в досягненні міжнаціонального (міжетнічного) консенсусу держава має дбати про виконання законів, які гарантують рівні права і свободи представникам різних етнічних груп, а етнічні групи, в свою чергу мають жити в злагоді з представниками інших націй і народів, не протиставляючи своїх етнічних інтересів іншим, не створюючи дестабілізації політичної обстановки в країні.

Велику роль в цьому має відіграти демократизація національної ідеї, як основа динамічної рівноваги різних ідейних напрямків та етнічного плюралізму. Розглядаючи українську національну ідею як основу етнополітичної безпеки, як рушійну силу соціально-економічного оздоровлення суспільства, забезпечення стабільності і перспектив суспільного розвитку, варто підкреслити її велике значення. Національна ідея, яка стала загальнонаціональною, в процесі демократизації українського суспільства спроможна консолідувати усі верстви населення, етноси, посилити свою роль в ліквідації міжетнічних конфліктів, створюючи умови довіри і поваги між різними етнічними групами.

Демократизація національної ідеї, яка є невід'ємною частиною досягнення міжетнічної толерантності, а на її основі досягнення повного консенсусу передбачає, по-перше усвідомлення та знання української історії, по-друге необхідність національного відродження з урахуванням відродження національних меншостей, по-третє державотворення нового в національно-історичному та етнічному сенсі, по-четверте входження в

світове співтовариство шляхом етнодержавницького розвитку країни і людини.

Важливий підхід, наповнюючи державу національним змістом, акцентує увагу на розв'язанні економічних, політичних, соціальних і культурних проблем, подоланні відчуження українства від держави, утвердженню миру й злагоди, усуненні об'єктивних і суб'єктивних, внутрішніх і зовнішніх причин, що створюють етнополітичну небезпеку.

Проблеми молоді та консолідація суспільства.

Важливою проблемою в вирішенні питання досягнення суспільно-політичної злагоди стає питання молоді. Наша незалежна держава існує вже тридцять один рік. За цей час виросла і сформувалася молодь покоління незалежної України зі своєю ідеологією, політичним тяжінням, культурою та інтересами. В Україні перехідного періоду відбувається процес, який можна назвати "боротьбою за молодь". Це боротьба точиться у двох напрямках:

1. залучення молоді до участі у вирішенні суспільно-політичних, економічних, культурних питань в країні, створення умов для її партійного вибору;
2. деполітизація й ідейна деградація молоді, коли вона стає слухняною зброєю для вирішення внутрішньодержавних проблем, при цьому вона, навіть не усвідомлює тих гасел з якими вона виступає.

Ось чому виникає проблема досягнення консенсусу між молоддю і владою. При цьому важливо враховувати те, що світогляд молодої людини кінця XX початку XXI століття виник на тлі гострих ідейно-політичних суперечностей, які характерні для посттоталітарних країн, взагалі, і для України зокрема. Деякі політологи, вважають, що молодь такого періоду є носієм прогресивних ідей, але це назавжди так. Молодь піддається впливу різних ідей, ідеологій, тому що не має твердої громадянської позиції і політичного досвіду. Для досягнення консенсусу у суспільстві варто дуже уважно слідкувати за настроями молодого покоління, створювати сприятливі

умови для його розвитку. При цьому треба пам'ятати, що кримінальні структури теж не обділяють молодь своєю увагою, прикладом цього можуть слугувати міжнаціональні конфлікти, які мають місце в СНД, де молодь використовується як виконавець далекосяжних політичних амбіцій кримінально-політичних угруповань.

Ось чому варто нагадати про ідейне виховання молоді з урахуванням українського національного відродження. Тоталітарні режими створили цілу низку молодіжних організацій, які робили з молодої людини носія комуністичних ідей.

Для досягнення консенсусу між молоддю і владними структурами варто пам'ятати про те, що молодь не має сформованої ідеології, яка є у людей старшого покоління, тому вона більш "мобільна" у ідейному розумінні цього слова. Варто пам'ятати і про виховну роботу, про прищеплення молоді любові до Батьківщини, моральних цінностей, про створення умов для її розвитку й соціального захисту.

Ось чому перед урядом України повстає ряд проблем, які, необхідно вирішити. До них належать: проблеми виховання і освіти, підтримка молодих сімей, соціальний захист молоді, створення робочих місць, ідейне виховання, організація дозвілля. Всі ці моменти сприяють створенню необхідних умов для того, щоб молода людина стала повноправним членом нашого суспільства.

РОЗДІЛ 3

ПОЛІТИЧНА ІДЕОЛОГІЯ У ФОРМУВАННІ ІДЕОЛОГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

3.1 Напрями досягнення консолідації на засадах демократії та розвитку ідеологічних комунікацій

Передумовою виникнення ідеологічного консенсусу в Україні є, як було сказано, раніше, демократичні перетворення, які мали місце з 1991 року під час розбудови нашої держави. Ці перетворення створили плідне підґрунтя для виникнення і розвитку різних ідейних течій та їх взаємодії, та взаємобачення.

Жодна з ідеологічних концепцій в Україні не відкидає демократичних перетворень, але кожна з них розуміє ці перетворення по своєму. І це суттєво. Річ полягає у тому, що демократія в Україні має багато вимірів і різні люди і навіть покоління людей сприймають її по-різному. Одні ототожнюють демократію зі свободою. Інших привертає в ній утвердження рівності між громадянами, принципів соціальної справедливості. Якщо ж акцентувати увагу на соціально-політичних аспектах, які набувають особливого значення з огляду на перехідний характер нашого суспільства, то в цьому разі на перший план висувуються питання влади. Тоді демократія може ототожнюватися з народовладдям. Деякі розглядають таку демократію, як владу натовпу, ототожнюючи її з народовладдям у широкому сенсі цього слова, не бажаючи бачити, що їхня концепція в гіршому разі веде до хаосу, а в кращому підміняється диктатурою або пануванням одного класу над іншим.

Всі ці розбіжності у трактуванні цього терміну треба ураховувати, коли ми будемо зупинятися на досягненні консенсусу у цьому питанні.

При розгляді цього питання варто зупинитися і на співвідношенні таких суспільно-політичних категорій як демократія і влада в їх ідейному сприйнятті.

Безпосередня більшість ідейних течій в Україні вважає владу не зовсім привабливою та гуманною річчю. І це дійсно правда. Часто влада ґрунтується на пануванні, обмеженні свободи, несучи в собі певну ієрархію, нерівність людей, змушуючи їх робити те, що не завжди відповідає їхнім намірам і інтересам. Не випадково, що вона не входить до фундаментальних цінностей людського буття, хоча і лишається весь час суспільно необхідною.

В Україні існує ідеологічний консенсус з питань демократії і влади, інакше існування їх було б більшою мірою сумнівним.

Як зазначалося вище, різні ідеологічні напрямки сприймають демократію по-різному, але ні один з них не відкидає її зовсім. Деякі, правда, такі як ультраліві можуть ототожнювати її з диктатурою певних класів або соціальних груп, але не роблять цього відкрито. Кожна ідейно-політична течія адаптує владу, хоча і виношує наміри підкорити її своїм інтересам, перетворити її на засіб свого ідейного панування.

Тут, як ми бачимо, є частковий консенсус, краще сказати часткове узгодження "тільки з деяких" питань. Але це "часткове узгодження" є необхідним для демократичного розвитку, і було б неправильним вважати що носії протилежних політичних ідеологій не розуміють цього.

Досягненню ідеологічного консенсусу з цих питань сприяє і те, що український народ завжди ставився до влади розсудливо і демократично. Свідченням цього є Декларація, яка започаткувала державний суверенітет України аби ні в кого не лишилося сумнівів щодо того, яку владу надалі належить розбудовувати. Декларація наголосила не лише на національному самовизначенні, а і на утвердженні народовладдя в країні, на прагненні створити демократичне суспільство. Подальші події засвідчили, що майже

всі політичні лідери прагнули демонструвати прихильність саме до цього вибору.

Розглядаючи демократію і владу, як досягнення толерантності з цього питання багатьма ідеологічними течіями, варто зазначити, що існує ще і така суспільно політична категорія, якою є закон.

Давно відомо, що демократія починається лише там, де найвищою владою в країні є закон. Саме прийняття законів, які б відповідали інтересам українського суспільства неможливе без досягнення консенсусу, тобто врахування думок і побажань не тільки членів уряду, але і всього народу.

Закон - не лише юридична форма, яка відрізняється професійною довершеністю. Закон відрізняється від указів, декретів, постанов об'єктом та межами його дії оскільки він спрямований не на регулювання конкретних дій конкретного суб'єкта, а на окреслення правового поля бажаних суспільних відносин, та розрахований на десятиліття.

Саме тому закон має відповідати не лише певним юридичним критеріям, а й найвищим вимогам людської моралі, непорушним конституційно-правовим нормам, поточним і перспективним інтересам народу. Як ми бачимо, не тільки прийняття закону, а і сам закон є не тільки політичним, але й ідеологічним консенсусом, що базується на людській моралі, яка в свою чергу, є ідеологічною категорією. Закон, ні в якому разі не повинен втрачати свою консенсуальність.

Демократія, влада, закон - це основні категорії суспільно-політичного життя України, і не тільки її. Ось чому вони і були розглянуті першими як приклад суспільно-політичного консенсусу. Але існують також інші проблеми суспільного життя, вирішення яких більшою мірою потребує створення ідейного консенсусу.

3.2 Суспільно-політичний консенсус як форма консолідації українського суспільства

Розвиток суспільно-політичної активності населення в Україні у кінці XX на початку XXI ст. висунув на перший план необхідність використання політичної ідеології як способу досягнення консенсусу між різними ідейно-політичними течіями.

Якщо характеризувати суспільно-політичну активність населення за її ознаками, то можна зауважити, що характерним її проявом є створення безлічі партій, суспільних та суспільно-політичних об'єднань, рухів, релігійних угруповань, які не завжди несуть у собі ідеї християнства. Все це приводить до ідейних, а у період загострення ідеологічних протиріч, які в свою чергу є підґрунтям для дестабілізації політичної ситуації в Україні.

Сучасна наука розглядає консенсус як наявність єдності у поглядах двох чи більше суб'єктів щодо ключових аспектів соціального порядку, що виявляється в єдності дій.

Консенсус можна розглядати і як мету (форму) прийняття колегіальних рішень, що передбачає досягнення згоди.

Підґрунтям консенсусу є певна система цінностей і норм, загальноприйнятих у даному суспільстві, що об'єднує його і гарантує стабільний розвиток і суспільний порядок. Разом з тим консенсус не передбачає активної згоди з боку кожного окремого громадянина з будь-якого питання.

Прояв згоди може бути і пасивним, який створює умови до суспільно-політичної адаптації. Ось чому головною властивістю будь-якої форми згоди є загальне визнання норм і цінностей, які об'єднують людей.

Розвинені демократичні суспільства, до яких належить і Україна, передбачають такі найбільш важливі напрямки можливого консенсусу:

- кінцеві цілі розвитку суспільства, до яких належать свобода, рівність, добробут і які складають структуру уявлень домінуючих в даному суспільстві;
- політичний курс;
- конкретний уряд.

Розглядаючи ідеологію як форму досягнення суспільно-політичного консенсусу, можна сказати про існування консенсусу на трьох рівнях. Перший рівень можна розглядати як базовий основний консенсус. В демократичному суспільстві на цьому рівні передбачається однорідна політична культура, в якій закладені базові цінності суспільства. Протилежністю цьому є процес домінування фрагментованої різномірної політичної культури, що роз'єднує людей і несе в собі загрозу демократичним цінностям.

Другим рівнем консенсусу можна вважати процедурний рівень, який обумовлює "правила гри", наприклад, виборчий процес. Процедурні правила мають фіксуватися у конституціях, законах, нормативних актах, постановах, які регулюють застосування владних повноважень. В основу цих правил покладений порядок реалізації консенсусу. В демократичних суспільствах правилом реалізації консенсусу є принцип більшості або іншими словами, мажоритарний принцип. Отже, процедурний консенсус є неодмінною умовою демократії. Основний консенсус може бути цільовим результатом процедурного консенсусу. Сучасні політологи Д.Аптек і Е.Нордлінджер висувають чотири основні принципи урегулювання консенсусу: стабільна коаліція, взаємне право вето, компроміс, концепція. В основу цих принципів покладена, взаємна гарантія терпимості до інтересів обох сторін, групових цінностей.

Третім рівнем консенсусу можна вважати "теперішній" — це згода з питань тактики даного уряду і даного політичного курсу. Головними

суб'єктами даного рівня є офіційна влада і опозиція оптимальною формою консенсусу на цьому рівні є відносини між суб'єктами шляхом дискусії.

Наявність трьох рівнів консенсусу, які мають місце в сучасному українському суспільстві, є необхідною і достатньою умовою динамічної стабільності демократичного суспільства.

Досконалою сучасною формою демократичного консенсусу в Україні є плюралістичний консенсус, який передбачає довіру до різноманітності поглядів і терпимість до них. Українське суспільство повинно орієнтуватися на загальноприйнятий для всіх консенсус, тому що для більшості об'єднань людей повний консенсус практично неможливий.

Для урегулювання конфліктів, що виникають постійно в українському суспільстві, наша держава повинна мати певну програму досягнення консенсусу, а також мати у своєму арсеналі засоби і методи втілення її у життя. Одним з таких засобів може бути ідеологія.

Важливою рисою ідеологічного консенсусу є проблема толерантності. Як ми знаємо, толерантність - це різновид взаємодії та взаємовідносин між різними сторонами - індивідами, соціальними групами, державами, політичними партіями, за якого сторони виявляють сприйняття і терпіння щодо різниці у поглядах, уявленнях, позиціях та діях. Нагадаємо, що поява терміну толерантність у політології характерна саме для сучасного стану світового співтовариства, коли не тільки пересічні люди, а і державні і політичні діячі - носії певної ідеології все більш розуміють необхідність установа дружніх, цивілізованих відносин між різними народами і країнами.

Розглядаючи можливість досягнення ідеологічного консенсусу в Україні, варто звернути увагу на різні види толерантності. З наукового погляду, можна виділити три основні види толерантності ідеологічної або краще сказати, ідейної. Це декларативний, релакційний та акційний види.

У першому випадку сприйняття і терпіння виявляються, тільки на словах, тобто у заявах, деклараціях, тощо. Ідеологічний (ідейний) консенсус за такої толерантності досягнутий бути не може. Толерантність підмінюється образливими гаслами, а не зауваженнями по суті справи. Варто сказати, що до толерантності ми ще не доросли і тим паче до ідейного консенсусу.

Варто сказати про причини. Першою є перехід до нової ідеології, яка базується на іншій системі пояснення філософії життя, а з цього, в свою чергу виникає і спосіб життя, політичні пристрасті боротьби за владу, за виживання, корупція та злочинність. Усе це сплелось в єдиний вузол і створило в суспільстві не передумови для ідейного консенсусу, а навпаки напруження несприйняття іншої думки, позиції, поглядів, а у широкому розумінні ідеології.

Така позиція веде до жорстокості до брутальності, до відсутності політичної стабільності, до відсутності політичної культури. Все це ми нажалі, бачимо щоденно під час обговорення основних положень розвитку нашої демократичної держави, під час прийняття законів або обговорення важливих моментів суспільно-політичного життя. Досягнення консенсусу у такій ситуації передбачає, по-перше, те, щоб усі несли відповідальність за свої слова, щоб дискусія не перетворювалася на взаємні образи. По-друге, не слід забувати про духовність, як важливу рису українського менталітету. Висота духовності у досягненні ідеологічного консенсусу має завжди відповідати висоті елітності отже, політична еліта має бути не тільки прикладом до наслідування, але і зразком духовності.

У другому випадку толерантність характеризують самі стосунки між різними суб'єктами. Розглядаючи кожний суб'єкт як носій певної ідеології, а відносини між кожним з них, як відстоювання своїх поглядів на життя, можна прийти до висновку, що на такому рівні є передумови для досягнення ідейного консенсусу. Цими передумовами є єдність поглядів на основні ідеологічних пріоритетів. Ними можуть бути: любов до Батьківщини, сім'ї,

дітей, захист довкілля, непримиренність до економічних і політичних зловживань, боротьба зі злочинністю. Можна зробити висновок, що людина з людиною завжди знайде "спільну мову", тобто зможе досягнути консенсусу, якщо буде поважати думки одна одної.

Саме така толерантність повинна скластися в Україні для її прогресивного демократичного розвитку.

У третьому випадку толерантність виявляється в діях протиборствуючих сторін. Ідейне підґрунтя такої толерантності можна характеризувати так: твердість позиції не означає, що певний носій ідеології не може бути толерантним до іншого носія протилежної йому ідеології, він може поважати позицію свого супротивника, але не поділяти його поглядів - тобто наслідувати інші політичні зразки, або займати іншу політичну позицію.

Повага і безкомпромісність - це речі взаємодоповнюючі. Спільна мова знаходиться на взаємних началах - толерантність повинна бути обопільною. Тільки тоді можна говорити про переговорний процес, про якість домовленості, про досягнення консенсусу лише по деяким питанням. Боротьба за відстоювання своїх ідей має бути цивілізованою, тільки така боротьба дає змогу не створювати критичної ситуації у суспільстві.

Що з того, що консенсус у цьому випадку неможливий, але відбувається інший процес, який на мою думку можна назвати процесом ідейного збагачення. Якщо певний ідеологічний носій вважає ту чи іншу ідею хибною, він все ж таки розглядає її з повагою до іншої сторони, тобто толерує.

Сучасний стан політичного життя в Україні свідчить, що толерантність буває чисто деклараційна, коли ні відносини, ні дії окремих політиків не відповідають заявам і промовам.

Можлива і чисто редакційна толерантність яка створює передумови до ідейного консенсусу, хоча і не завжди може реалізуватися у суспільстві.

Українська політична реальність дає також приклади акційної толерантності, коли незважаючи на заяви у засобах масової інформації і навіть вороже ставлення у політичній практиці, політичні діячі виявляють толерантність.

У сучасному політичному житті в Україні дуже варто відокремити всі три види толерантності, тому варто говорити про толерантність взагалі, коли вона має місце і у висловленнях, і у відносинах, і у діях. Якщо розглядати толерантність як перший ступінь позитивних взаємовідносин, які утворюють тріаду толерантність - повага - співробітництво, то можна зауважити, що вона обумовлює наявність ідеологічного консенсусу.

Отже, ідеологічна толерантність в Україні - це поважання, сприйняття і розуміння багатого різноманіття ідейних напрямків, окремих ідеологій до самої їх політичної реалізації, а також форм самовираження та самовиявлення людської особистості.

Формуванню ідейної толерантності в Україні сприяють знання, відкритість, спілкування, та свобода думки, совісті та переконань. Ідейну толерантність можна визначити як єдність у різноманітті.

Толерантність у демократичному суспільстві, яким є українське суспільство - це не тільки моральний обов'язок кожної людини, а й політична і правова потреба.

Ідеологічна толерантність - це те, що уможливлює досягнення консенсусу.

Ідеологічну толерантність не можна розглядати як поступку, поблажливість чи потурання. Ідеологічна толерантність - це передусім, активна позиція, що формується на основі визнання універсальних прав та основних свобод людини. Толерантність у жодному разі не може бути виправданням посягання на ці основні цінності.

Ідеологічну толерантність повинні виявляти кожна людина, окремі соціальні групи, політичні керівники, правляча еліта.

Ідеологічна толерантність в Україні стає обов'язком сприйняття утвердження прав людини, плюралізму (не тільки ідейного але і культурного взагалі), демократії та правопорядку. Ідеологічна толерантність - це поняття, що означає відмову від догматизму і абсолютизму, утвердження норм, закріплених у міжнародно-правових актах у галузі прав людини.

Стосовно поважання прав людини виявлення ідейної толерантності не означає терпимого ставлення до соціальної несправедливості, відмови від своїх або прийняття чужих переконань. Це означає, що кожен може дотримуватись своїх переконань і визнає таке саме право за іншими. Це означає, що погляди однієї людини не можуть бути нав'язані іншим.

Існування ідейної толерантності на державному рівні в Україні передбачає справедливе та неупереджене законодавство, дотримання правопорядку, судово-процесуальних та адміністративних норм. Необхідно також зазначити, що економічні і соціальні можливості мають бути доступними для кожної людини без будь-якої дискримінації. Відчуження та маргіналізація через ідейні погляди можуть стати причиною пасивності, ворожості та фанатизму.

Для того, щоб зробити наше суспільство більш толерантним в ідейному напрямку, наш уряд починає ратифікувати існуючі міжнародні конвенції з питань прав людини і розробляє нове законодавство з метою забезпечення в суспільстві рівноправних відносин і рівних можливостей для всіх суспільних груп і кожної окремої людини.

Без ідейної толерантності не може бути миру і злагоди у нашій країні, а без миру неможливі прогрес і демократія.

Ідеологічна толерантність важлива не тільки в Україні, але і в усьому сучасному світі. Україна не є ізольованою країною, не тільки у політичному, але і в ідейному розумінні. Вплив різноманітних ідеологій не тільки західних, але і східних вимагає не тільки критичного ставлення до них, хоча в деяких

випадках це необхідно (варто згадати про ідеологію тероризму і фашизму), але і свідомої ідеологічної толерантності.

Сучасна розстановка сил у світі характеризується глобалізацією економіки і зростаючою мобільністю, швидким розвитком комунікацій, інтеграції і взаємозалежності не тільки економічної, політичної, соціальної, але і ідеологічної, великомасштабними міграційними процесами і переміщенням населення, урбанізацією і трансформаціями соціальних моделей. Оскільки кожна частина світу характеризується різноманіттям, ескалація нетерпимості та розбрату потенційно загрожує усім регіонам. Від такої загрози неможливо відмежуватися національними кордонами.

Отже ідеологічна толерантність необхідна не тільки у внутрішніх відносинах, але і у зовнішній політиці України, вона, на мою думку, є методом досягнення консолідації суспільства. Її можна розглядати і як одну із ланок наступної послідовності: політична ідеологія - толерантність - ідеологічний консенсус - консолідація суспільства.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі здійснено пошук нових підходів та науково-теоретичне обґрунтування ідеологічних засад консолідації українського суспільства в сучасних умовах і виявлення можливостей їх використання на практиці. Результати, отримані у процесі дослідження, дозволяють сформулювати наступні узагальнюючі висновки.

1. Досліджено теоретичні підходи до аналізу ідеологічних комунікацій в сучасній Україні. Встановлено, що політична ідеологія в системі управління українським суспільством відіграє провідну роль, спираючись на ідеологічні комунікації. Вони мають місце в українському суспільстві і поширюються на тлі суперечливого державно-політичного розвитку, і мають відігравати велику роль у створенні необхідних умов для досягнення порозуміння, як між окремими владними структурами, так і між владою і пересічним громадянином.

Розгляд діалогу, як необхідної форми комунікації, сприяє реалізації ідей у сучасному українському суспільстві, дає змогу акцентувати процес взаєморозуміння, створення атмосфери довіри між носіями різних політичних ідеологій та умов для їх подальшого співробітництва.

2. Проаналізовано концептуальні основи диференціації ідеологічних комунікацій. З'ясовано, що політична ідеологія розглядається як сукупність поглядів, які віддзеркалюють і захищають інтереси певної політичної партії, її цілі і завдання під час завоювання і утримання влади, відтак зацентовано, що в нашій країні існує широкий спектр ідейних напрямів, які сформували окремі політичні доктрини, відомі у світі як "ліві", "праві" і "центристські".

Доведено, що протистояння ідеологій або навіть ідейних поглядів на ту чи іншу політичну ситуацію в країні не сприяє суспільно-політичному консенсусу, при розгляді якого, варто зважати на допоміжні аспекти, до яких належать толерантність та плюралізм ідей.

Враховуючи те, що ідеології вирізняються за двома напрямками: політичною парадигмою (пропагування моделі бажаного суспільного ладу) і ставлення до прогресу й технології його здійснення, існує право вибору тієї чи іншої ідеології окремим громадянином. Обґрунтовано, що в Україні існують ідеології за якими стоять досить великі, або помітні верстви населення, серед яких можна виділити такі, що пропагують свої ідеї через засоби масової інформації з певним позитивним або негативним успіхом.

3. Розкрито сучасні проблеми досягнення консолідації українського суспільства. Доведено, що суспільне життя України за часів незалежності характеризується плюралістичністю в ідеологічній сфері та багатопартійністю, як способу її реалізації, які в свою чергу забезпечуються законодавчою базою, насамперед Конституцією України. Сьогодні політична еліта українського суспільства розв'язує низку проблем, пов'язаних із формуванням власної політичної системи. Водночас, цілком природним є той факт, що впровадження соціально-економічних, внутрішніх і зовнішньополітичних заходів і реформ не може бути успішним без розвинутих ідеологічних комунікацій, а політичні ідеології можуть стати дійовим інструментом у їх реалізації.

Обґрунтовано, що на сьогодні в Україні існує більше десятка ідеологій, але лише декілька з них мають певну політичну значущість, за ними стоять найвпливовіші та організаційно міцні політичні партії. З поміж них найбільшою популярністю користуються, соціал-демократична, націонал-патріотична та ліберальна, хоча ліберальні ідеї не справляють вагомego впливу на широкі маси населення з огляду на скрутне соціально-економічне становище більшості громадян України.

4. Охарактеризовано практику досягнення консолідації на засадах демократії та розвитку ідеологічних комунікацій. Встановлено, що суспільно-політичний консенсус відіграє в процесі розвитку ідеологічних комунікацій велику, без перебільшення, роль. Загострення політичної

ситуації, відсутність толерантності до ідейного сприймання світу іншими особами не може бути чинником суспільної злагоди. Суспільно-політичний консенсус - це форма і мета прийняття колегіальних рішень з урахуванням ідейного компромісу, в основу якого не може бути покладена тільки декларативна толерантність. Толерантність з метою досягнення консенсусу має бути тільки ідейною, тобто існувати на ідеологічному підґрунті, а не формальною ідеологічна толерантність передбачає розуміння окремих ідеологій і їх політичної реалізації.

5. Вироблено практичні рекомендації щодо досягнення консолідації українського суспільства. Встановлено, що існування в Україні суттєво протилежних ідеологічних напрямків з одного боку створює передумови для політичної дестабілізації у суспільному житті, а з іншого боку спрямовує до необхідності комунікаційного діалогу, який, в свою чергу, не тільки знімає напругу у суспільстві, але і є вирішальним моментом взаємодії ідеологій різного характеру.

Таким чином, в Україні консолідації суспільства можливо досягнути:

- 1) з питань демократичних перетворень, де "ліві", "праві", "центристи" доходять до спільної думки щодо існування демократичних перетворень, необхідних для прогресу;
- 2) з питань міжнародної політики, де Україна виступає як миролюбна і демократична держава, відома своєю антивоєнною політикою;
- 3) з питань захисту довкілля, де великий наголос ставиться на нерозповсюдженні сумнівних технологій, які ведуть до забруднення повітря, водних ресурсів, тощо;
- 4) з питань економічного, соціального і політичного захисту населення, де кожна політична партія погоджується з іншою, або толерує її ідеї;
- 5) з питань влади, де не існує, правда, повний консенсус, але тільки частковий у зв'язку з ідейними протиріччями між владою і суспільством;

- 6) з питань законодавства, коли закон приймається тільки завдяки консенсусу, або коли консенсусу немає, відсилається на доробку;
- 7) з питання "людина і закон", де людина підкоряється закону, а він, у свою чергу, захищає її інтереси;
- 8) з питань міжпартійних відносин, де кожна політична партія у боротьбі за владу повинна враховувати інтереси іншої, висуваючи спільні політичні гасла, або програмні документи;
- 9) з питань захисту національних меншин і їх участі у суспільно-політичному житті країни;
- 10) з питань української національної ідеї та її демократизації;
- 11) з питань мовної політики;
- 12) з питань молоді, де враховуються її інтереси та соціальний захист.

Як ми бачимо, багатоаспектність досягнення суспільно-політичного консенсусу говорить про можливість існування різних політичних ідеологій (ідеологічних доктрин), які хоча і різні за своєю суттю, все ж таки завдяки плюралізму і толерантності, можуть не тільки взаємоіснувати, ідейно взаємозбагачуватися, але й забезпечити суспільно-політичну стабільність в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андресюк Б. Самоврядування. Чого ми від нього очікуємо? // Віче, 2000. - №1.
2. Антонюк О. Етнополітика. Проблеми і пріоритети // Віче, 2000. - №11.
3. Афонін Е. Розвиток України: макросоціальний підхід // Віче, 1996. - №1.
4. Белл Д. Кінець ідеологій // Новое время. - 1992. - №27.
5. Бебик В. Корнев М. Політична культура та політична соціалізація // Політична думка, 1994. - №4
6. Білоус А.О. Політичні об'єднання України - К.: 1993.
7. Бистрицький Є. Конфлікт культур і філософія толерантності // Політична думка, 1997. - №1.
8. Валевський О.Л. Україна на шляху до ідеологічної ідентифікації. - К.: 1993.
9. Воронкова В.Г. Консерватизм // Політичні читання, 1992. - №2.
10. Воронкова В.Г. Лібералізм // Політичні читання, 1992. - №2.
11. Вятр Е. Социология политических отношений - М.: 1979.
12. Гавриленко І. Ідеологічна ситуація в Україні. Ресурси соціальної взаємодії // Віче, 1997. - №4
13. Гонський В. Розвиток ідеології патріотизму та нові завдання Українського націоналізму // Розбудова держави, 1994. - № 10.
14. Грушевський М.С. Хто такі українці і чого вони хочуть - К.: 1991.
15. Демчук П.О. Державна ідеологія та ідеологічна робота держави // Розбудова держави, 1994. - №5.
16. Державна ідеологія в сучасній Україні: матеріали науково-практичної конференції (20 травня 1994). - К.: 1995.
17. Дмитрієнко М.Ю, Ясь О. Тоталітаризм і Україна //Розбудова

держави, 1995.-№3.

18. Жулинський М. Українська національна ідея в ідеологічній системі державотворення // Голос України. - 23.11.1995.

19. Заєць А. Український парламентаризм. Формування й удосконалення // Віче, 1996. -№2.

20. Кас'янов Г. Український соціалізм: люди, партії, ідеї (початок ХХ ст.) // Політологічні читання - 1992. - №2.

21. Карташов Р. По шляху до консолідації нації // Розбудова держави, 1996. №2.

22. Кириченко В. Українська та великоруська національні ідеї: співставлення витоків та сенсу // Розбудова держави , 1994. - №2.

23. Колодій А. Громадянське суспільство як основа міжетнічної толерантності // Українські варіанти, 1998.-№3-4.

24. Костенко Ю. Фракція, що сповідує ідеологію державотворення // Віче, 2000. - №2.

25. Кривенко Л. Конституційні моделі легітимації глави держави і баланс повноважень між інститутами влади // Віче, 2000. - №9.

26. Крючков Г. К вопросу о стратегическом выборе Украины. // Віче, 1999. №10.

27. Ленберг И. Идеология и общество -М.: 1971.

28. Лукаш С. Політичний плюралізм як принцип конституційного ладу // Віче, 1997. -№7.

29. Михайльченко Н.И. Политическая идеология как форма общественного сознания. - К.: Наукова думка, 1981.

30. Мигул І. Політичні ідеології: Порівняльний аналіз - К.: Українська перспектива, 1997.

31. Нагорна Л. Українська політична нація: лінії розламу і консолідації - 2000.-№1.

32. Нейган П. Толерантность и международный правопорядок //

Политическая мысль, 1995. - №2-3.

33. Павловський М. Криза демократії - основа для розвитку авторитаризму // Віче, 2000.-№4.

34. Парахонський Б. "Ліві" сили в пострадянському просторі // Розбудова держави, 1998. - №5-6.

35. Політологічний енциклопедичний словник: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів - К.: Генеза, 1997.

36. Проць М. Єдність національно-патріотичних сил України // Розбудова держави, 1996. - №10.

37. Ребкало В. Національна держава. Втеча до самоприниження // Віче, 1995. - №6.

38. Рудакевич О. Ментальність і політична культура української нації // Розбудова держави, 1995. - №10.

39. Ручка А., Скокова Л. Відкритість українського суспільства: етнокультурний вимір // Розбудова держави, 1998. - №7-8.

40. Рябов С.Г., Томенко М.В. Основи теорії політики - К.: Тандем, 1996.

41. Свідзинський А. Мета і цінності сучасної ОУН // Розбудова держави, 1996.-№1,2.

42. Скоблик Н. Відповідальність владі і контроль над нею // Віче, 2000. - №7.

43. Скорик М. Державотворчий потенціал української національної ідеї // Розбудова держави, 1998. - №1-2.

44. Скрутень І. Консолідація суспільства. Реальність чи віртуальність? // Віче,-1998.-№8.

45. Старовойтова Н. Масова культура в системі міжетнічних культурних взаємин // Розбудова держави, 1998. - №3-4.

46. Томенко М. Штрихи до історії Ліберальних ідей в Україні // Політична думка, 1996. - №1.

47. Трипольський В. Демократія і влада // Віче, 1997. - №1.

48. Федоренко В. Юридична сила референдумів, плебісцитів // Віче, 2000. №8.
49. Харахаш Б. Націоналізм: ідеологія чи доктрина? // Розбудова держави, 1998.-№3-4.
50. Хамітов Н. Україна: національна міфологія та національна ідея // Розбудова держави, 1994. - №1.
51. Хилько М. Політичні аспекти проблеми подолання екологічної кризи // Розбудова держави, 1998. - №7-8.
52. Хмелько В. Партійно-політичні та соціально-економічні орієнтації населення України // Політична думка, 1997. - №3.
53. Шаповал В. Парламентаризм в Україні: Пошуки парадигми чи рух до нового? //Віче, 1997. - №5.
54. Шевчук В. Екологізація екологічної свідомості нації як запорука розбудови держави // Розбудова держави, 1996. - №10.
55. Шемшученко Ю. Теоретичні засади розвитку українського парламентаризму // Віче, 1997. - №12.
56. Щербина В. Чи знайдемо ідею, котра нас об'єднає // Віче, 1997. - №11.
57. Якушик В.М. Социал-реформизм в современном мире: идеология и практика. - К.: 1990.
58. Ясь О., Дмитренко М. Тоталітаризм і Україна // Розбудова держави, 1995. -№3.